

Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İsnadı (Suçlamayı) Öğrenme Hakkı

The Right to be Informed of Accusation under the Constitution and the European Convention on Human Rights

Akif YILDIRIM¹

¹Dr., Anayasa Mahkemesi Raportörü, Ankara, Türkiye

ORCID: A. Y. 0000-0002-8426-9829

ÖZ

Şüphelinin/sanığın hakkındaki suçlamadan haberdar edilmesi, bir hak olarak Anayasa'da açıkça düzenlenmemiştir. Anayasa Mahkemesine göre suçlamayı öğrenme hakkının anayasal dayanağı Anayasa'nın 36. maddesidir. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinde, şüphelinin/sanığın suçlamadan haberdar edilmesini istemesi bir hak olarak açıkça öngörülmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre (AIHM) Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasında düzenlenen güvenceler, aynı maddenin (1) numaralı fıkrasında güvence altına alınan hakkaniyete uygun yargılanma hakkının birer özel görünüm biçimidir. Bu sebeple şüphelinin/sanığın suçlamadan haberdar edilmediği bir yargılamanın hakkaniyete uygun olduğu söylenemez. Anayasa Mahkemesi suçlamayı öğrenme hakkının anayasal temellerini ve sağladığı anayasal teminatları belirlerken Sözleşme'yi ve ilgili AIHM kararlarını gözetmektedir. Bu bağlamda Türk hukukunda anayasal düzeyde bir güvence olarak suçlamayı öğrenme hakkı, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla ete kemiğe bürünmüştür. Asgari güvenceler sağlayan anayasal düzeyde bu hakkın birer yansıması olarak ilgili usul kanununda daha ileri düzeyde hükümler de mevcuttur. Ancak çalışmada, suçlamayı (isnadı) öğrenme hakkı -Anayasa Mahkemesi ve AIHM kararları ışığında- Anayasa ve Sözleşme'nin sağladığı güvenceler çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme, suçlamayı öğrenme hakkının 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki (CMK) yansımaları da gözetilerek yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, adil yargılanma hakkı, suçlama, suçlamayı öğrenme hakkı, savunma hakkı

ABSTRACT

The right to be informed of the accusation is not explicitly stated in the Turkish Constitution. According to the Turkish Constitutional Court, the right to be informed of the accusation derives from Article 36 of the Constitution. However, in Article 6 (3) (a) of the European Convention on Human Rights (Convention), it is clearly regulated as a right for the suspect/accused to be informed of accusation. According to the European Court of Human Rights (ECtHR), the guarantees set out in Article 6 paragraph 3 of the Convention are specific aspects of the right to a fair trial referred to in paragraph 1. For this reason, a trial in which the suspect/defendant is not informed of the accusation cannot be said to be fair. The Turkish Constitutional Court took into consideration the Convention and the relevant ECtHR decisions in determining the constitutional foundations of the right to be informed of the accusation and the constitutional guarantees it provides. In this sense, the right to be informed of the accusation as a constitutional guarantee, and as an element of the right to a fair trial, has been embodied in Turkish law by the jurisprudence of the Constitutional Court. This article will evaluate the right to be informed of the accusation within the framework of the guarantees provided by the Turkish Constitution and the Convention in light of the decisions and judgments of the Constitutional Court and the ECHR. It concludes that the right to be informed of the accusation as a constitutional guarantee provides minimum guarantees, and suggests the implementation of the Turkish Code of Criminal Procedure, which provides far more guarantees in this regard.

Keywords: Individual application, right to a fair trial, accusation, right to be informed of accusation, right to defence

Submitted: 25.08.2022 • Revision Requested: 25.11.2022 • Last Revision Received: 20.12.2022 • Accepted: 21.12.2022 • Published Online: 06.01.2023

Corresponding author: Akif Yıldırım, E-mail: akyildir@gmail.com

Citation: Yıldırım, A, 'Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İsnadı (Suçlamayı) Öğrenme Hakkı' (2022) 10(2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology, 537.
<https://doi.org/10.26650/JPLC2021-1166850>

EXTENDED ABSTRACT

The right to be informed of the accusation is not explicitly regulated in the Turkish Constitution. According to the Constitutional Court, the right to be informed of the accusation derives from Article 36 of the Constitution. Besides guaranteeing the general right to a fair trial, Article 6 protects specific rights, such the right to be informed of the accusation. Article 6 (3) (a) of the Convention enacts a right for the suspect/accused to be informed of the accusation. Article 6 § 3 (a) of the Convention guarantees the right for everyone charged with criminal offence “to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him.” The scope of Article 6 § 3 (a) of the Convention must be assessed in light of the more general right to a fair hearing guaranteed by Article 6 § 1 of the Convention. The aim of this provision seems clear: the right to defend oneself can only be exercised effectively if the accused knows what he/she is accused of. Furthermore, the right to be informed of the accusation is related to the principle of equality of arms. It is not possible for a defendant who does not know the accusation against them to defend themselves.

Within this article, we analyze the right to be informed of the accusation in the framework of the guarantees provided by the Constitution and the Convention in light of the decisions and judgments of the Constitutional Court and the ECHR. The case law of ECHR is also consistent in holding that information must include both the cause and nature of the accusation. The cause of accusation means the material facts alleged against the accused, while the nature of the accusation refers to the legal qualification of these material facts. While the extent of the “detailed” information depends on the particular circumstances of each case, who the victim is, where, when, how and why the crime was committed should be understood from the accusation.

From the words “in a language which he understands” it follows that if a defendant is not familiar with the language used by the court, the information must be translated for him. The provision does not specify if the relevant information should be given in writing or translated in written form for a foreign defendant. Also, the information must be submitted to the accused in due time to prepare their defense. Whether the required information has been furnished “promptly” has to be assessed in the conditions of each individual case.

During the course of the proceedings, the judge can give a new legal characterization to the acts on which the accusation is based. However, the accused must be duly and

fully informed of any changes in the accusation and must be provided with adequate time and facilities to organize his defense based on any new information or allegations.

The most important problem regarding the right to be informed of the accusation in Turkish law is that, at least, indictments are not prepared in accordance with the standards set by the Constitution. This problem is the main source of many problems related to the basic principles of criminal procedure law. Failure to prepare an indictment with the required standards causes people to be accused arbitrarily. However, The Turkish Code of Criminal Procedure includes provisions regarding this right far beyond the standards set by the Constitution and the Convention. These provisions should be implemented not only to reduce violations of rights, but also as a requirement of being a state that respects human rights.

Giriş

İsnat, bir fiilin işlendiği iddiasıyla bir kimseye yüklenmesidir.¹ CMK da isnatta bulunmayı şüpheliye/sanığa suç yüklemek olarak adlandırmaktadır (md. 147, 191).

Ceza muhakemesinde temel amaç, maddi gerçeği araştırmak ve suç isnadına ilişkin uyumsuzluğu çözmektir. Bu amaç, bugüne dayanılarak geçmişin öğrenilmesi çabasıdır.² Ancak ceza yargılamasının temel amacı olan maddi gerçek ortaya çıkarılırken adil yargılanma hakkına uygun yol ve yöntemlerin kullanılması gerekir. Bu bakımdan adli makamlar ceza yargılamasında maddi gerçeği araştırırken adil yargılanma hakkının şüphelilere/sanıklara tanıdığı güvencelerle sınırlandırılmaktadır. Sözü edilen güvencelerden biri de savunma hakkıdır.

İddiaya karşı savunma hakkı tanınmadığı sürece hakkaniyete uygun (adil) bir yargılama yapılması ve maddi gerçeğe ulaşılması zordur. Anılan hakkın tanınmadığı durumlarda silahların eşitliği sağlanamaz ve çelişmeli bir yargılama yapılamaz. Savunma hakkının şeklen (soyut olarak) değil gerçek anlamda sağlanması için suç isnadı altında bulunan kimseye, savunmasını hazırlaması ve böylelikle yargılamanın sonucunu etkileyebilmesi için hakkındaki isnadın (suçlamanın) bildirilmesi gerekmektedir.³ Hakkındaki isnadı bilmeyen kişinin mahkemeye taşınan uyumsuzluk hakkında etkili savunma yapması mümkün değildir.⁴

Kişi suçlamadan haberdar edilmediğinde -savunma yapamadığı için- kendisine tanınan diğer güvenceler de anlamsızlaşır. Suçlamadan haberdar edilme, suç isnadı altındaki kişinin adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer hak ve güvencelerden yararlanmasının adeta bir ön şartı niteliğindedir. Bu nedenle yöneltile suçlamayla ilgili şüpheli/sanık bilgilendirilmeden yürütülen bir ceza yargılamasının adil olduğu söylenemez.

İsnadı öğrenme hakkı ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerinden olan “*davasız yargılama olmaz*” ilkesiyle de sıkı bağlantılıdır. Davasız yargılama olmaz ilkesinin doğal sonucu olarak mahkeme, dava edilmeyen bir fiil hakkında kendiliğinden yargılama yapamamaktadır. Hükmün konusunu da iddianamede sınırları belirtilerek dava konusu yapılan fiil (olay) oluşturmaktadır (CMK md 225/1). İddianamede suçlama konusu

1 Metin Feyzioğlu, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku’ [2009] (55) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 102

2 Cumhuriyet Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku-II* (9. Baskı, Seçkin Yayınları 2017) 27

3 Ali Kemal Tekin, B. No: 2014/875, 2/2/2017, § 42

4 Feyzioğlu (n 1) 103

fiil ve hukuki nitelemesinin açık bir biçimde gösterilmesi durumunda, iddianame bu fonksiyonunu yerine getirebilir.

İsnadın bildirilmesi savunma için bir önkoşul olduğundan, tarihsel süreçte isnadı (suçlamayı) öğrenme bir suçla itham edilen kişiler açısından hak olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmada bu hak, Anayasa ve Sözleşme çerçevesinde değerlendirilecektir. Ancak bu konuda tespit ve değerlendirmelerde bulunulurken suçlamayı öğrenme hakkının CMK'daki somut görünüm biçimlerini de gözeten bir inceleme yöntemi benimsenecektir.

1. Suçlamayı (İsnadı) Öğrenme Hakkının Anayasal Temelleri

İsnadı (suçlamayı) öğrenme hakkı Anayasa'da açıkça düzenlenmemiştir. Ancak bir hakkın Anayasa'da lafzen geçmemesi onun anayasal düzeyde bir güvence olmadığını göstermez. Anayasa'nın 36. maddesinde herkesin “*iddia*”, “*savunma*” ve “*adil yargılanma*” hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'nın bu maddesinde “*adil yargılanma*” ibaresinden ayrı olarak “*iddia*” ve “*savunma*” ifadelerine birlikte yer verilmiştir. Savunma hakkı, hukuk devleti ilkesinin gereklerinden ve adil yargılanma hakkının önemli güvencelerinden biri olması nedeniyle Anayasa'nın 36. maddesinde ayrıca ifade edilmiştir.⁵

Suçlamayı öğrenme, savunma hakkının temel unsurudur.⁶ Kişi suçlamadan haberdar edilmediğinde -savunma yapamadığı için- kendisine tanınan diğer haklar da anlamsızlaşır. Dolayısıyla suçlamadan haberdar edilme, suç isnadı altındaki kişinin adil yargılanma hakkı kapsamındaki diğer hak ve güvencelerden yararlanmasının adeta bir ön şartı niteliğindedir. Şüpheliye/sanığa hakkındaki suçlama bildirilmediği sürece gerçek anlamda bir savunma yapılamayacağından, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen “*savunma hakkının*” isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkını da kapsadığı sonucuna varılabilir.

Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkını, Sözleşme'ye referansla Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan *adil yargılanma hakkı* kapsamında incelemektedir. Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihadına göre adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriği Sözleşme'nin “*adil yargılanma hakkı*” kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmelidir.⁷ Anayasa Mahkemesinin bizim de

5 Ali Kemal Tekin, § 42

6 “... sanığın isnadı öğrenme hakkı savunma hakkının temel öğeleridir” (Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 22/11/2001, E.2001/104, K.2001/107)

7 Onurhan Solmaz, 26/3/2013, § 22; Adnan Oktar, B. No: 2012/917, 16/4/2013, §§ 16-21

katıldığımız bu içtihadının hukuksal temelleri de bulunmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesine 2001 yılında yapılan değişiklikle eklenen "...ile adil yargılanma" ibaresine ilişkin gerekçede, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerce güvence altına alınan adil yargılanma hakkının madde metnine dâhil edildiği belirtilmiştir.⁸ Nitekim Sözleşme'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinde, bir suç ile itham edilen herkesin kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilme hakkı düzenlenmiştir.⁹

AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasında düzenlenen asgari hakların (güvencelerin)¹⁰, aynı maddenin (1) numaralı fıkrasında yer alan "*hakkaniyete uygun yargılanma hakkının*" (right to a fair hearing) özel görünüm biçimleri olduğunu kabul etmektedir.¹¹

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkının ikizi olarak nitelenebilecek ve *kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı* kapsamındaki başka bir güvence de Anayasa'nın 19. maddesinin beşinci fıkrasında düzenlenmiştir.¹² Anılan hükümlerle yakalanan veya tutuklanan kişinin, yakalama veya tutuklama sebepleri ve hakkındaki iddialar hakkında derhal bilgilendirilmesi zorunluluğu öngörülmüştür. Bu güvence,

8 Bkz. Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli)* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2021) 211

9 Sözleşme'nin 6. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

"3. Kendisine suç yüklenen bir kişi, şu asgari haklara sahiptir:

(a) kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedenleri hakkında anlayabileceği dilde ve ayrıntılı olarak derhal bilgilendirilme;" (Çeviri için bkz. Tolga Şirin 'İnsan Haklarının ve Temel Hakların Korunması İçin Sözleşme'nin Türkçe Çevirisi Sorunu' [2021] 9 (1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 45)

Sözleşme'deki bu hükme benzer hükümler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde (md. 14/3-a), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinde (md. 8/2) yer almaktadır (sırasıyla bkz. <https://insanhaklari Merkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf> <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>, Erişim Tarihi: 21/6/2022).

10 Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasında düzenlenen hakların "*asgari*" olarak adlandırılmasının sebebi bir cezai uyumsuzlukta şüphelinin/sanığın korunmasında asgari garantiler sağlanmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre şüpheli/sanıklara -en azından- bu hakların sağlanması ve bunların sağladığı teminatların azaltılmaması gerekir (bu konuda bkz. Kristina Petrova 'The Right to Information on the Nature and Cause of the Accusation and the Defendant's Right to Prepare Its Defense under Article 6 of the ECHR' [2020] (11) *Iustinianus Primus Law Review* 1

11 Hakkaniyete uygun olma, en genel anlamıyla yargılamanın adil şekilde yürütülerek sonuçlandırılmasını ifade etmektedir. Sanığın suçlamadan haberdar edilmediği bir yargılamanın adil olduğu söylenemez. Ceza muhakemesinde hakkaniyete uygun yargılanma hakkına ilişkin geniş açıklamalar için bkz. Hakan Karakehya 'Ceza Muhakemesinde Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkına İlişkin Esaslar' [2014] (1) *Ombudsman Akademik Dergisi* 83-94. Ayrıca bkz. Hüseyin Turan, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı* (Adalet Yayınevi, 2016) 312

12 Benzer düzenlemeye Sözleşme'nin 5. maddesinde de yer verilmiştir. Buna göre yakalanan herkes, yakalanma nedenleri ile kendisine yöneltilen suç hakkında, anlayabileceği bir dilde derhâl bilgilendirilir. İlgili metin için bkz. Şirin (n 9) 44

çoğu zaman yargılama sürecinin başında veya delillerin tam olarak toplanmadığı bir evrede gündeme geldiğinden suçlamanın daha detaylı ve daha belirli şekilde şüpheliye bildirilmesini teminat altına almamaktadır. Anılan güvenceyle amaçlanan hürriyeti kısıtlayan işlemin hukukiliğinin etkili şekilde denetlenmesidir. Deliller toplandıkça ve soruşturma devam ettikçe suçlamanın değişmesi gerekebilir. Ancak adil yargılanma hakkı kapsamındaki suçlamayı öğrenme hakkı kişinin hakkındaki suçlamaya karşı savunma yapabilmesi, hakkındaki isnatlara cevap verebilmesi için gerekli bilgileri sağlamaktadır.¹³ Ancak her iki güvencenin de kişinin kamu makamlarının hangi sebeple kendisine karşı işlemde bulunduğu bilme meşru talebine dayandığı söylenebilir.¹⁴

Adil yargılanma hakkı kapsamındaki isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkı suçlamaya ilişkin olarak daha detaylı ve belirli nitelikte bilgilendirme yapılmasını öngörmektedir. Anılan hak, suçlamanın içeriğine ilişkin olarak *maddi* ve suçlamanın nasıl bildirileceğine ilgili *şekli* unsurlar içermektedir. Buna göre kendisine bir suç yüklenen herkes, yöneltilen suçlamanın (i) sebebi ve niteliği hakkında (ii) ayrıntılı olarak, (iii) anlayabileceği dilde ve (iv) savunmaya yapmaya imkân tanıyacak bir sürede haberdar edilmelidir. Bu unsurlardan ilk ikisi hakkın maddi, diğerleri ise şekli içeriğiyle ilgilidir. Bu unsurlar kümülatif olarak bulunduğu anda isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkı tam anlamıyla varlık kazanır. Anılan unsurlardan biri veya daha fazlasının bulunmaması, -eksikliğin yargılamanın sonraki aşamalarında telafi edilmemesi ve yargılamanın bir bütün olarak hakkaniyetsiz hâle gelmesi durumunda- hak ihlali sonucunu doğurabilir.

2. Hakkın Unsurları

2.1. Isnadın Sebebinin ve Niteliğinin ‘Ayrıntılı’ Olarak Bildirilmesi

2.1.1. Genel Olarak

Isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkının temel amacı şüpheliyi/sanığı suçlamadan haberdar etmek, suçlama hakkında bilgilendirmektir. Ancak suçlamaya karşı savunma yapabilmek için suçlamaya ilişkin bilgilerin belli bir seviyede olması gerekir. Sözleşme’nin (6) maddesinin (3) fıkrasının (a) bendine göre bu konudaki bilgilendirme, öncelikle isnadın niteliğini ve sebebini içermelidir.

13 David Harris, Michael O’Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, Paul Harvey, Kresimir Kamber, Michelle Lafferty Peter Cumper ve Heather Green, *Law of the European Convention on Human Rights* (4. Edition, Oxford 2018) 468

14 Süheyl Batum, Feridun Yenisey, Celal Erkut ve Sibel İnceoğlu ‘Sağlığın Asgari Hakları’ Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği tarafından hazırlanan ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu’ başlıklı rapor içinde (Lebib Yalkın Yayınları 2003) 155

Gerek Anayasa’da gerekse Sözleşme’de isnadın sebebinden ne anlaşılması gerektiği belirtilmemiştir. AİHM’ye göre *isnadın sebebinden (cause of accusation)* işlendiği iddia olunan suçun temelini oluşturan maddi olaylar kastedilmektedir.¹⁵ Anılan maddi olaylar, şüphelinin/sanığın cezalandırılabilir nitelikteki dışa yansımış fiilleridir. Bunlar, sanığın hayatından bir kesitle ilgili olup basit nitelikte olabileceği gibi çeşitli parçaların bir araya gelmesi sonucu, karmaşık bir yapıda olması da mümkündür.¹⁶ Suçlamamanın temelini oluşturan bu maddi olaylarla ilgili olarak şüphelinin/sanığın tam olarak bilgilendirilmesi, yargılamanın adillığının temini açısından temel bir ön gerekliliktir.¹⁷

İsnadı öğrenme hakkı sadece isnadın sebebinin değil *hukuki niteliğinin (nature of accusation)* de bildirilmesini zorunlu kılmaktadır.¹⁸ *İsnadın niteliği* ise işlendiği iddia olunan fiilin hukuki vasıflandırılmasıdır.¹⁹ Hukuki vasıflandırma (nitelendirme) ise şüpheliye/sanığa yüklenen suçu oluşturan olayların ceza hukukundaki hangi normları ihlal ettiğinin belirlenmesidir. Dolayısıyla suçlamaya ilişkin bilgilendirmede, işlendiği iddia olunan fiilin hangi ceza hukuku normlarını ihlal ettiği yer almalıdır.²⁰

İsnadı (suçlamayı) öğrenme hakkı hem isnadın sebebine hem de niteliğine ilişkin bilgilendirmenin “*ayrıntılı*” yapılmasını da gerektirmektedir.²¹ Mahkûmiyet aynı maddi olaya dayandığı (suçlamamanın sebebi aynı kaldığı) sürece, suçun hukuki niteliğinin bir öneminin bulunmadığı iddiası geçerli değildir.²² Şüpheliye/sanığa suçlamamanın hukuki niteliğinin ve karşılaşılabilecek muhtemel cezanın bildirilmesi, onun savunmasında hangi stratejiyi izleyeceği ve müdafî yardımına ihtiyaç duyup duymayacağı açısından önem taşımaktadır.²³ Suçlamamanın sebebi ve niteliğiyle ilgili yapılacak bilgilendirmenin ayrıntısının derecesi her somut olay bakımından -isnada konu olayın sadeliği veya karmaşıklığına göre- değişebilir. Ancak bu bilgilendirme, şüphelinin/sanığın savunmasını hazırlamasına imkân verecek seviyede olmalıdır.²⁴ Buna göre isnat (suçlama), her

15 *Mattoccia v İtalya* App no 23969/94 (ECHR, 25 July 2006) § 59

16 Feyzioğlu (n 1) 105

17 *Mattoccia v İtalya*, § 59; *Penev v Bulgaristan* App no 20494/04 (ECHR 7 January 2010) §§ 33, 42

18 *Ali Kemal Tekin*, § 43; *Mehmet Sefa Sirmen*, B. No: 2016/12029, 17/4/2019, § 52; *Erol Aksoy (4)*, B. No: 2017/17496, 16/12/2020, § 41

19 Feyzioğlu (n 1) 105

20 Bu konuda bkz. *Ali Kemal Tekin*, § 43; *Mehmet Sefa Sirmen*, § 52; *Erol Aksoy (4)*, § 41

21 *Pélissier ve Sassi v Fransa* [GC] App no 25444/94 (ECHR, 25 March 1999) § 51; *Penev v Bulgaristan*, § 42; *Alper Elmacı*, B. No: 2014/18954, 4/7/2018, § 40; *Erol Aksoy (4)*, § 41

22 *Penev v Bulgaristan*, § 42

23 Mahmut Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Sanığın Savunma Hakkı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998) 138

24 *Mattoccia v. Italy*, § 60

halükârda şüphelinin/sanığın savunmasını hazırlayabilmesi için gerekli olan tüm maddi ve hukuki olguları içermelidir.

Şüphelinin/sanığın, üzerine atılı suç oluşturana maddi olayların ve suçlamanın hukuki niteliğini tam olarak anlamaması, etkili şekilde savunma yapma ve dolayısıyla delillerini sunma imkânından yararlanamama sonucunu doğurur. Dolayısıyla isnadın (suçlamanın), somut olayın koşullarına göre “kim? (mağdur/fail)”, “neyi (hangi fiili)?”, “nerede? (suç yeri)”, “ne zaman? (suç tarihi/suçun işlendiği zaman dilimi)”, “nasıl? (suçun işleniş biçimi)” ve “niçin? (fiilin manevi unsuru)” sorularını -mahiyetine uygun olduğu ölçüde- cevaplaması gerekir.²⁵ Diğer bir ifadeyle mağdurun kim olduğu, suçun nerede, ne zaman, nasıl ve niçin işlendiği suçlamadan anlaşılmalıdır. Soyut bir iddia ile yetinilmeyip suçlamanın temelini oluşturan eylemler ve bunların hangi normları ihlal ettiğinin somutlaştırılması, fiilin belli edilmesi gerekmektedir.²⁶ Buna göre sanık, hangi delilleri toplanması gerektiğini öngörebilmelidir. Örneğin lehine olarak tanıkların duruşmaya davetini, kendisini suçlayan kişilerin sorgulanmasını isteyebilmeli veya olay tarihinde suç yerinde bulunmadığı yönünde savunma yapabilmelidir.

İsnadın sebebinin yeterli açıklıkta belirtilmemesi veya fiil yönünden iddianamenin dışına çıkılması (dava konusu edilmeyen eylemlerden yargılama yapılarak karar verilmesi), ceza muhakemesinin temel ilkelerinden olan “*davasız yargılama olmaz*” ilkesinin de ihlaline sebebiyet verebilecektir.²⁷ Dolayısıyla şüpheliye/sanığa yüklenen suçun temelini oluşturan maddi olayların sadece savunma hakkının sağlanması

25 Bu konuda bkz. *Ali Kemal Tekin*, § 43; *Mehmet Sefa Sirmen*, § 52; *Erol Aksoy (4)*, § 41

26 AİHM’ye göre ayrıntılı bilgilendirme; (i) sanığa isnat edilen suçların yeterince sıralandığı (ii) suç yeri ve tarihinin belirtildiği (iii) ilgili ceza kanunu hükümlerine atıfların bulunduğu (iv) mağdurun isminin yer aldığı durumlarda vardır (*Brozicek v İtalya* (Plenary) App no 10964/84 (ECHR, 19 December 1989) § 42. Anayasa Mahkemesi, bir başvurunun iddianamede yer almayan eylemler nedeniyle cezalandırıldığını yönündeki şikayetini incelemiştir. Karara göre iddianamenin başlık kısmında başvurunun sorumlu olduğu fiiller belirtilirken iki mağdura yönelik yağmaya teşebbüs fiilinden bahsedilmemişse de iddianamenin anlatım bölümünde bu fiilin örgüt üyeleri tarafından işlendiği açıkça belirtilmiş ayrıca başvurunun yönetici sıfatı nedeniyle örgütün faaliyeti kapsamında işlenen bütün suçlardan sorumlu olduğuna da işaret edilmiştir. Yargılamayı bir bütün olarak değerlendiren Anayasa Mahkemesi, -somut olayın özel koşullarında- başvurunun suçu (isnadın sebebinin) öğrenme hakkının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (*Alper Elmacı*, §§ 41-45)

27 “İddianamede tanımlanan eyleme göre, sanık hakkında görevliye etkin direnme suçundan dava açıldığı gözetilmeden, dava açılmayan görevliye sövme suçundan hüküm kurularak CYK’nın 225. maddesine aykırı davranılması...” (Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 12/12/2007, E.2006/6564, K.2007/10735)
“... her ne kadar mahkeme iki farklı eylem olduğu hususunu tespit etmiş ise de iddianamedeki anlatımın diğer olaya ait olduğu, bu durumun ‘sanığın isnadı öğrenme hakkı’ ve ‘davasız yargılama olmaz ilkesi’ hususlarını içeren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesine aykırılık oluşturacağı gibi ‘hükümün ancak iddianamedeki suçla ilişkin fiil ve fail hakkında’ verileceğini düzenleyen 5237 sayılı CMK’nın 225. maddesine aykırı olması...” (Yargıtay 17. Ceza Dairesi, 1/3/2016, E.2015/17691, K.2016/2569)

bakımından değil doğru bir yargılama zemininin oluşması, uyumsuzluğun fiil yönünden sınırlandırılması için de etraflıca açıklanması gerekir.²⁸

Bununla birlikte suçlamanın tüm ayrıntılarıyla bildirilmesi gerekmez. Dahası, şüpheliye/sanığa aleyhindeki delillerin bildirilmesi bu hak kapsamında değildir.²⁹ Suçlamanın temel dayanağı olan delillerden bahsetme zorunluluğu bulunmamaktadır. Burada önemli olan husus, kişinin neyle suçlandığını ve savunma hazırlamak için önemli olguları öğrenebilmesidir. Suçlamaya ilişkin bilgilendirme savunma hazırlamaya imkân verecek düzeyde açıklamalar içermelidir. Suçlama özü itibarıyla ve savunma yapmaya yeterli seviyede belli olduğu sürece suçlamaya ilişkin bazı özel ayrıntıların daha sonra dava dosyasından tespit edilmesi anılan hakkı ihlal etmez.³⁰ Suçun bazı olgusal detayları yargılama sırasında da açıklığa kavuşturulabilir ve belirlenebilir.³¹ Dahası, cinsel suçlar gibi bazı suç tiplerinde isnadın tüm ayrıntıları içermesi de beklenemez. Örgüte üye olma suçunda sanığın üyelik profiliyle ilgili bazı kesitlere yargılama sürecinde de ulaşılabilir.³² Suça konu olayların üzerinden çok zaman geçtiği için onlarla ilgili detayların mağdur tarafından unutulması da mümkündür. Dolayısıyla isnadın detay seviyesi suçun niteliği ile maddi ve usul hukukunun ilke ve kurallarına bağlı olarak değişebilir. Ancak iddianamede yer verilmeyen bu tür ayrıntılara karşı da sanığa savunma hakkı tanınmalıdır.

28 Mahkemenin önüne taşınan uyumsuzlukta çözülecek iki sorun vardır: maddi sorun ve hukuki sorun. Maddi sorun, suçlamanın temelini oluşturan olayların gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Örneğin bir yaralama olayında; eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşmişse nasıl gerçekleştiği, kim ya da kimler tarafından ve silahla mı gerçekleştirildiği gibi hususlar maddi sorunu teşkil eder. Maddi sorun tespit edildikten sonra isnadın hukuki niteliği ile ilgili sorunun çözümlüne geçilecektir. Isnat edilen suçun hukuki anlamda nitelendirilmesi, olayın ceza normları karşısında suç oluşturup oluşturmadığı veya hangi suçu oluşturduğu ve suçun yaptırımının ne olacağı gibi noktalar hukuki sorunu oluşturur. Dolayısıyla isnadın sebebinin ve niteliğinin doğru şekilde ortaya konulması, ceza davasında çözülecek sorunların doğru şekilde tespit edilmesinde ve sonuca bağlanmasında büyük yarar sağlayacaktır.

29 Feridun Yenisey "Sanığın Isnadı Öğrenme Hakkı" *Askerî Yargıtay'ın 89'uncu Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu* içinde (Genelkurmay Basımevi 2003) 15

30 *Previti v İtalya* (Admissibility) App no 45291/06 (ECHR, 8 December 2009) § 208.

31 *Sampech v İtalya* (Admissibility) App no 55546/09 (ECHR, 19 May 2015 § 110.

32 Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kapsamında verdiği bir kararında, başvuruçunun yargılama sırasında ortaya çıkan yeni eylemlere karşı savunma hakkını "pratik ve etkili" olarak kullanmasını sağlayacak ve dezavantajlı durumunu telafi edecek önlemlerin alınmadığı gerekçesiyle ihlal kararı vermiştir.

"Daha sonra ortaya çıkan yeni isnatlar, başvuruçuya yazılı olarak bildirilmemiştir ve yargılama boyunca başvuruçuya isnat edilen fiiller sürekli değişmiştir. Başvuruçunun tanık beyanlarında isnat edilen yeni fiiller hakkında savunmasını hazırlamak için gerekli zamana sahip olmadığı söylenemez. Buna karşın başvuruçunun itirazlarına ve taleplerine rağmen, İlk Derece Mahkemesi, sonradan ortaya çıkan tanıklar ve bunların beyanlarında geçen eylemlerin doğruluğu konusunda yeterince araştırma yapmamıştır. (...) / İlk Derece Mahkemesi başvuruçunun itirazlarını araştırmayarak iddianamede yer almayan ve sonradan ortaya çıkan eylemlerin sürekli değişmesi karşısında başvuruçunun savunma hakkını ve tanık sorgulama hakkını "pratik ve etkili" olarak kullanmasını sağlayacak ve sanığın dezavantajlı durumunu telafi edecek önlemleri almamıştır. / ...başvuruçusu tarafından yapılan itirazları yeterince ve makul bir biçimde değerlendirmemesi nedeniyle yargılamanın hakkaniyete uygun gerçekleştiği söylenemez. Anayasa'nın 36. maddesinin ihlal edildiğinin kabul edilmesi gerekir." (Sebahat Tuncel (2), §§ 89, 98, 99)

İsnadı öğrenme hakkı, isnadın sebebine ve niteliğine ilişkin detaylı bilgilendirmenin *fiilen* yapılmasını gerektirmektedir. AİHM, suçlamaya ilişkin bilgilendirme görevinin kovuşturma makamlarına ait olduğunu belirtmektedir. Bu görev, suçlamaya ilişkin bilgiler savunmanın dikkatine sunulmadan sadece erişilebilir kılmakla yerine getirilemez.³³ Dolayısıyla şüphelinin/sanığın soruşturma/dava dosyasına erişim imkânına sahip olması suçlamadan haberdar edildiği anlamına gelmemektedir. Dahası, bilgilendirmenin yapıldığına dair bir karine de yeterli değildir.³⁴ Bütün bunların yanında adil bir ceza muhakemesi için hassas (kırılgan) şüphelilere/sanıklara isnadın ayrıntılı olarak bildirilmesi noktasında yetkililerin ilave adımlar atması da gerekebilir. Buna göre akıl sağlığı sorunları bulunan bir kişinin, hakkındaki suçlamanın niteliğinin ve sebebinin ne olduğunun farkında olması sağlanmalıdır.³⁵ Dolayısıyla şüphelinin/sanığın suç isnadını anlayabilecek durumda olmadığına ortaya konulması durumunda, talebi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilmelidir. Bu durumdaki şüphelinin/sanığın tedavi hizmetlerine erişimi için gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır.

Diğer yandan isnattan haberdar olma noktasında şüphelinin/sanığın şikâyet ettiği husus kendi kusurundan kaynaklanıyorsa, savunma ve dolayısıyla isnadı öğrenme hakkının ihlal edildiğinden bahsedilemez.³⁶

Anayasa ve Sözleşme’de hangi kişi veya makamın suçlamada bulunmaya yetkili olduğuna dair bir belirleme yapılmamıştır.³⁷ Aynı şekilde isnatta (suçlamada) bulunma yöntemine ilişkin olarak da herhangi bir özel ve şekli bir şart öngörülmemiştir. Buna göre *belli bir şekle bağlı kalarak* suç isnadında bulunulması zorunlu değildir. Ancak amaç sanığın savunma yapmasına imkân tanımak olduğuna göre bu konuda seçilen yöntemin bu amaca uygun olması gerekir.³⁸ AİHM, Sözleşme’nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinin, “*suçlamanın*” sanığa bildirilmesine özel olarak dikkat gösterilmesi gerektiğine işaret ettiğini vurgulamıştır.³⁹ Suçlama, işlendiği iddia olunan suçun temelini oluşturan maddi olaylar ve bunların hukuksal karşılığının belirtilmesiyle

33 *Mattocchia v İtalya*, § 65

34 *C. v İtalya* App no 10889/84 (Comission, 11 May 1988)

35 *Vaudelle v Fransa* App no 35683/97, 30/1/2001, § 65

36 *Campell ve Fell v Birleşik Krallık* App no 7819/77; 7878/77 (ECHR, 28 June 1984) § 96

37 Suçlamayı öğrenme hakkı açısından değil tarafsız mahkemede yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi uyarınca suçlamada bulunacak makamının yargılama makamından ayrı olması gerekir.

38 Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük ve Abdurrahman Saygılı, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (12. Baskı Turhan Kitabevi 2019) 295

39 *Pélissier ve Sassi v Fransa* [GC] §§ 51, 53; Aynı öndeki bir AYM kararı için bkz. *Yahya Murat Demirel ve Hüsnü Barbaros Olcay*, B. No: 2013/7996, 17/2/2016, § 70

yapılmaktadır. O hâlde suçun fiili ve hukuki olgularının teknik, karmaşık ve anlaşılmasının zor olması durumunda yazılı şekilde suçlamada bulunulması, yargılamanın adil yürütülmesi bakımından gerekebilir.⁴⁰ Bu tür durumlarda arzu edilen yöntem yazılılıktır. Dolayısıyla suçlamanın yazılı veya sözlü olarak bildirilmesi somut olayın mahiyetine göre farklılıklar gösterebilir.⁴¹

CMK, soruşturma evresi tamamlandıktan sonra yazılı şekilde isnatta bulunmayı zorunlu kılmıştır.⁴² CMK'nın 170. maddesinde, kamu davasını açma görevinin Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirileceği ifade edilmiştir. Cumhuriyet savcısı soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa bir iddianame düzenleyecektir (CMK md. 170/2). Cumhuriyet savcısı düzenlediği iddianameyle suç oluşturan bir fiili, sanığa isnat etmektedir. Bu sebeple ceza muhakemesi hukukunda suç isnadının resmen yapıldığı belge, iddianamedir. Dolayısıyla iddianame yargılama sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Yazılı şekilde suçlamada bulunulmasını zorunlu kılan CMK, kişinin bundan haberdar edilmesinin tebliğ yoluyla olacağını öngörmüştür. Buna göre iddianame, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunacaktır (CMK md. 176/1). Tutuklu sanığın çağrılması ise duruşma gününün tebliği suretiyle yapılacaktır (CMK md. 176/3). İddianamenin tebliğiyle sanık, suçlamaların maddi ve hukuki temelinden yazılı bir biçimde ve resmî olarak haberdar edilmektedir.⁴³ Ayrıca iddianameye ilişkin bilgiler ve duruşma tarihi; telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim bilgilerinin dosyada bulunması hâlinde bu araçlardan yararlanılmak suretiyle de bildirilebilir (CMK md. 176/1 -ek cümle). Dolayısıyla kişiye bir suçun isnat edilmesi ilk olarak soruşturma evresinde yapılmaktaysa da sanık, hakkındaki suçlamaya ilişkin bütün fiili ve hukuki olguları tam olarak -ilk defa- iddianamenin tebliğiyle/tefhimiyle öğrenmektedir.⁴⁴

40 *Ali Kemal Tekin*, § 44

41 Cüneyd Altıparmak 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları' [2006] (63) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 260

42 1412 sayılı mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 259. maddesinin birinci fıkrasındaki "Sanığın, iddianamede yazılı suçtan başka bir suç işlemiş olduğu duruşma sırasında ortaya çıkarsa, Cumhuriyet Savcısı'nın talebi ve sanığın muvafakatıyla her ikisi birlikte hükmolunmak üzere bu suç, duruşması yapılmakta olan işle birleştirilebilir" düzenlemesi, CMK'ya alınmamıştır.

43 *Ali Kemal Tekin*, § 44. Aynı yöndeki AİHM kararı için bkz. *Kamasinski v Avusturya* App no 9783/82 (ECHR, 19 December 1989) § 79

44 Ancak Anayasa Mahkemesi *Ali Kemal Tekin* başvurusuna ilişkin kararında, kendisine iddianame tebliğ edilmeyen ve uluslararası istinabeyle savunması alınmaya çalışılan sanığın, aynı davada annesinin de iştirak eden sıfatıyla yargılandığını ve bu sebeple isnat konusu olaydan önceden haberdar olduğunu da belirterek başvurunun suçu öğrenme hakkının ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (*Ali Kemal Tekin*, B. No: 2014/875, 2/2/2017)

CMK’da iddianamenin müdafiyeye tebliğini öngören bir düzenleme yapılmamıştır. Çünkü suçlama esas olarak savunma yapılması için bildirildiğine göre, buna ilişkin bildirim öncelikle *sanığa* yapılması gerekir. Ancak, isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkı savunma hakkı ışığında değerlendirildiğinde⁴⁵ Kanun’da iddianamenin sadece sanığa bildirilmesinden söz edilse bile varsa müdafiyeye de iddianame tebliğ edilmelidir.⁴⁶ Çünkü CMK’da sanıklara tanınan birçok hak ancak müdafiyeye yardımcıyla etkili şekilde kullanılabilir.

CMK’nın 170. maddesine göre Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecek “iddianamede;

a) Şüphelinin kimliği,

...

c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,

...

e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,

f) Şikâyette bulunan kişinin kimliği,

g) Şikâyetin yapıldığı tarih,

h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,

i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

j) Suçun delilleri,

...

Gösterilir.”

Anılan düzenleme, -daha ziyade- suçlamanın sebebinin yer, zaman, kişi unsurları yönünden somutlaştırılmasıyla ilgilidir. Ancak burada Anayasa ve Sözleşme’den daha ileri düzeyde bir teminat öngörülerek iddianamede suçun delillerinin de gösterileceği hüküm altına alınmıştır.⁴⁷ Suçlamanın sebebiyle ilgili olarak başka bir hükümde ise iddianamede “yüklenen suçu oluşturan olaylar[ın], mevcut delillerle ilişkilendirilerek” açıklanacağını düzenlemiştir (CMK md. 170/4). Dolayısıyla CMK, isnadın sebebiyle ilgili olarak bir belirsizlik/karışıklık oluşmasına engel olmak istemiştir. Dolayısıyla

45 *Pélissier ve Sassi v Fransa* [GC], §§ 52, 54

46 Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (20. Baskı, Beta Yayıncılık 2021) 778

47 Halbuki AİHM kararlarında ve raporlarında suçlamanın dayanak delillerden söz etmesinin gerekmediği belirtilmektedir (*X. v Belçika*, App no 7628/73 (Comission, 9 May 1977); *Collozza ve Rubinat v İtalya* App no 9024/80 (Comission Report, 5 May 1983))

iddianamede birden fazla olaya yer verilmesi hâlinde kovuşturulması talep edilen olayların delillerle ilişki kurularak ayrı ayrı ve açık bir biçimde belirtilmesi gerekir.⁴⁸

Suçlamanın niteliğiyle ilgili olarak ise iddianamede şüpheliye *yüklenen suçun ve uygulanması gereken kanun maddelerinin gösterileceği* (CMK md. 170/3-h), iddianamenin sonuç kısmında *işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiğinin yazılacağı, şüphelinin sadece aleyhine olan hususların değil lehine olan hususların da ileri sürüleceği* hüküm altına alınmıştır (CMK md. 170/5-6).

2.1.2. İsnadın Sebebi ve Niteliğinin Bildirilmesine İlişkin Özel Durumlar ve Konular

2.1.2.1. İsnatta (Suçlamada) Değişiklik Yapılması

İsnatta (suçlamada) daha sonra değişiklik yapılması mümkün ve hatta bazı durumlarda gerekli olabilir. Gerçekten de iddia makamının tavsifi mahkemenin bakış açısına göre isabetli olmayabilir. İddia makamı da suçlamayla ilgili nitelendirmesini daha sonra değiştirebilir. İsnadın niteliğinin değişmesi, fiilin maddi ya da manevi unsurlarının değişmesi biçiminde ortaya çıkabilir.⁴⁹

İsnadın sadece niteliğinde değil aynı zamanda -istisnai koşullara bağlı olarak- sebebinde de değişiklik yapılabilir. Esasen isnadın sebebinde veya niteliğinde sonradan yapılan değişiklikler genel olarak birbirini etkilemektedir. Yargılama sırasında suçun niteliğinde değişiklik yapılmasını gerektirecek yeni gelişmelerin ortaya çıkması durumunda isnadın sebebi de değişmektedir. Yani nitelik değişikliğinin gerektirdiği nispette isnadın sebebi de değişebilmektedir.⁵⁰ Terside geçerlidir. Hırsızlık fiilinin gece vakti işlendiğinin sonradan ortaya çıkması durumunda, isnadın sebebindeki değişiklik dava konusu fiile temas eden ceza normlarını da değiştirmektedir. Çünkü bu durumda hırsızlık suçlarında cezanın artırılmasını düzenleyen hüküm (TCK md.143) devreye girmektedir.

İsnadı öğrenme hakkı, suçlamadaki değişikliklerin bildirilmesini de kapsamaktadır. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin 22/5/2012 tarihli ve 2012/13/-AB sayılı direktifinde de belirtildiği üzere suçlamanın, yargılanan kişinin durumunu önemli ölçüde etkileyecek kadar değişmesi durumunda, bu değişikliğin yargılamanın adilliğini

48 Murat Balcı, *Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Çeşitleri* (Adalet Yayınevi 2013) 218

49 Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (12. Baskı, Seçkin Yayınları 2019) 688; Yener Ünver ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Adalet Yayınevi 2016) 676

50 Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (8. Baskı, Seçkin Yayınları 2020) 769

teminat altına almak için -savunma haklarının etkin şekilde kullanılmasına imkân verecek bir süre içinde- suç isnadı altındaki kişiye bildirilmesi gerekir.⁵¹

CMK’da sadece suçun niteliğinin değişmesi ile ilgili hükümler ihdas edilmiştir. Bu hükümlerin isnadın sebebinin değiştirilmesini kapsamadığı iddia edilse bile,⁵² yukarıda da değinildiği üzere suçun hukuki niteliği değiştiği nispette aslında suçlamanın sebebi de değişmektedir.

Kanun, hukukî nitelendirilmesi sebebiyle iddianamenin iade edilemeyeceğini hüküm altına almıştır (CMK md. 174/2) Ancak mahkeme, “*fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir*” (CMK md. 225/2). Mahkeme, iddianamede gösterilen fiilin hukuki vasıflandırmasını yaparken tamamen serbesttir; dava konusu fiili başka bir şekilde de nitelendirebilir. Ancak sanık, “*suçun hukukî niteliğinin değişmesinden önce haber verilip de savunmasını yapabilecek bir hâlde bulundurulmadıkça, iddianamede kanunî unsurları gösterilen suçun değiştiği kanun hükmünden başkasıyla mahkûm edilemez*” (CMK md. 226/1).

CMK, suçun hukuki niteliği değişmese bile cezanın artırılmasını veya cezaya ek olarak güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını gerektirecek hâllerin, ilk defa duruşma sırasında ortaya çıkması halinde ek savunma hakkı tanınacağını öngörmüştür (CMK md. 226/2).⁵³

CMK sanığa tanınan haklardan, müdafinin de onun gibi yararlanacağını öngörmüştür (CMK md. 226/4). Dolayısıyla müdafî bulunması hâlinde suçun hukukî niteliğinde yapılan değişiklik ile cezanın artırımına veya güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin bildirimlerin sanık müdafîine de yapılması gerekir.⁵⁴

AİHM, -ilke olarak- suçlamanın değiştirilmesinin Sözleşme’ye aykırı olmadığını kabul etmektedir. AİHM’ye göre yeni suçlamaya ilişkin etkili savunma imkânı sağlanması

51 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937> (Erişim Tarihi: 2/4/2022). Bu konuda ayrıca bkz. Avrupa Birliğinde Şüphelilerin ve Sanıkların Usulî Hakları, Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayını 2021, 61

52 Ersan Şen ve Berra Berçik ‘İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukîliği’ <https://www.hukukihaber.net/iddianamenin-savciya-aciklatilmasinin-hukukiligi-makale,9824.html> (Erişim Tarihi: 24/8/2022)

53 “*İddianamede davaya konu kaçak sigaraların müsadereyi talep edilmediği halde, ek savunma hakkı da tanınmadan müsadereye karar verilmesi [bozmayı gerektirmiştir.]*” (Yargıtay 7. Ceza Dairesi, 2/11/2022, E.2022/7768, K.2022/15502)
“*İddianamede yer almadığı ve ek savunma hakkı da tanınmadığı halde, TCK’nın 53/1-a maddesindeki hak ve yetkileri kötüye kullanmak suretiyle yüklenen suçu işlediği kabul edilen sanık hakkında aynı Kanun’un 53/5. maddesi gereğince bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilmesi suretiyle CMK’nın 226. maddesine aykırı davranılması [bozmayı gerektirmiştir.]*” (Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 1/11/2022, E.2018/12984, K.2022/12928)

54 Ek savunma hakkının gereği gibi kullanılabilmesi için tebligatın hem müdafîine hem de sanığa yapılmasını öngören bir düzenleme yapılması gerektiği haklı olarak ifade edilmiştir. Bkz. Centel/Zafer (n 46) 833

şartıyla suçlamanın fiilî ve hukukî yönden yeniden formüle edilmesi mümkündür.⁵⁵ Yargılama sırasında suçlamada değişiklik olması, sanığın önceki savunmasını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, yeni suçlamaya ilişkin etkili bir savunma yapmak için ise sanığın bundan usulüne uygun ve tam olarak haberdar edilmesi ve kendisine gerekli zaman ve kolaylıkların sağlanması gerekir.⁵⁶ Dahası suç isnadı altındaki kişi, değişen suçlamaya hukuki ve olgusal yönlerden itiraz etme imkânına sahip olmalıdır.⁵⁷ Dolayısıyla bir mahkemenin, iddia makamından farklı bir sonuca varabileceğine ilişkin olarak önceden soyut bir bilgilendirmede bulunulması yeterli değildir.⁵⁸

AİHM, suçlamada sonradan yapılan değişikliğin öngörülebilir olması durumunda, sanığın suçlamadaki (olası) değişiklikten haberdar olduğunun düşünülmesi gerektiği görüşündedir.⁵⁹ AİHM suçlamada yapılan değişikliğin öngörülebilir olup olmadığını değerlendirirken; (i) değişen suçlamada, başlangıçta isnat edilen suça içkin bir unsurun dikkate alınıp alınmadığını⁶⁰, (ii) suçlamanın değişebileceğinin baştan itibaren tahmin edilip edilmediğini⁶¹ ve nihayet (iii) değişen suçun unsurlarının yargılama boyunca tartışılıp tartışılmadığını⁶² gözetmektedir.

AİHM'nin *Sadak ve Diğerleri/Türkiye* başvurusuna konu olayda, başvuruçular başlangıçta 765 sayılı TCK'nın 125. maddesinden (devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını ayırma) suçlanmışken, mahkeme suçu farklı şekilde niteleyerek silahlı örgüte üye olma (765 sayılı TCK md. 168) suçundan ek savunma hakkı tanımıştır. Başvuruçuların sonraki nitelendirme bakımından savunmalarını hazırlamak için ek süre verilmesi talebi reddedilmiştir. AİHM başlangıçta isnat edilen ve 765 sayılı TCK'nın 125. maddesinde düzenlenen suçun, aynı Kanun'un 168. maddesinde belirtilen suç şeklinde yeniden nitelendirilebileceğinin yeterince öngörülebilir olup olmadığını araştırmıştır. Hükümet'in ileri sürdüğü söz konusu maddelerin aynı suçun farklı derecelerine karşılık geldiği tezi yerinde bulunmamış; kanunda aynı başlık altında yer

55 *Haxhia v Arnavutluk* App no 29861/03 (ECHR, 8 October 2013) §§ 137-138

56 *Mattoccia v İtalya*, § 61

57 *I.H. ve diğerleri v Avusturya* App no 42780/98 (ECHR, 20 April 2006) § 36

58 *I.H. ve diğerleri v Avusturya*, § 34

59 Tom Barhkhuisen, Michiel van Emmerik, Oswald Jansen and Masha Federova, *Right to a Fair Trial, in Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (Fifth Edition, Cambridge 2018) 625. Yazarlar görüşünü, başlangıçta isnat edilen (orijinal) suça içkin bir unsurun dikkate alınıp alınmadığı bağlamında dile getirmiştir.

60 *De Salvador Torres v İspanya* App no 21525/93 (ECHR, 24 October 1996) § 33

61 *Haxhia v Arnavutluk*, § 137; *De Salvador Torres v İspanya*, §§ 27- 33

62 *Penev v Bulgaristan*, 41

alsalar da bu iki maddenin, içerdikleri unsurlarının belirgin olarak farklı olduğu saptamasında bulunulmuş ve vasıf değişikliğinden sonra başvurularda savunma için süre verilmemesi de gözetilerek Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) ve (b) bentlerinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.⁶³

AİHM, üst derece yargılaması aşamasında fiil farklı vasıflandırılarak sanığın ağırlaştırıcı nedenden ötürü cezalandırıldığı bir olayda ise, ağırlaştırıcı sebebin başlangıçta isnat edilen suçun içkin bir parçası olmasını ve sanığın bunu baştan itibaren öngörebileceğini gözeterek Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendine aykırılık sonucuna varmamıştır.⁶⁴ Başka bir kararında AİHM, sadece hileli iflas suçu isnat edilen sanıkların hileli iflas suçuna yardım ve yataklık etme suçundan mahkûm edilmelerinin, anılan suçların unsurlarının farklı olduğu gerekçesiyle Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendini ihlal ettiğine karar vermiştir.⁶⁵

Esasen AİHM'nin, suçlamadaki değişikliğin öngörülebilir olması durumunda sanığın suçlamadaki olası değişiklikten haberdar olduğunun düşünülmesi gerektiği yönündeki görüşü kendi kararıyla çelişmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere AİHM'ye göre sanık isnat konusu suçlama hakkında fiilen bilgilendirilmeli, bu konuda karinelere hareket edilmemelidir. Suçlamadaki değişikliğin öngörülebilir olması durumunda bildirilmesine gerek olmadığı yaklaşımı bu görüşle uyumlu değildir. Dahası öngörülebilirlik konusunda gözetilen unsurların bazılarının ispatı da çok zordur.

Anayasa Mahkemesine göre yargılama sırasında suçlamanın değişmesi durumunda sanık bu değişiklikten haberdar edilmelidir.⁶⁶ *T.K.* başvurusuna konu olan olayda, sanığın bir mağazada, bedeli ödenmemiş birden fazla ürünü montunun altına giyerek *elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle hırsızlığa teşebbüs* suçunu işlediği gerekçesiyle 5237 sayılı TCK'nın 142. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (b) bendi ve aynı Kanun'un 35. maddesi uyarınca neticeten 2 yıl 6 ay hapis cezasıyla cezalandırılmasına karar vermiştir. Halbuki sanık hakkındaki dava, herkesin girebileceği bir yerde bırakılmakla birlikte *kilitlenmek suretiyle ya da bina veya eklentileri içinde muhafaza altına alınmış eşya hakkında hırsızlığa teşebbüs* suçundan (5237 sayılı TCK'nın 142. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (h) bendi uyarınca) açılmıştır. Anayasa

63 *Sadak ve diğerleri v Türkiye* App no 29900/96, ... ve 29903/96 (ECHR, 17 July 2001) §§ 53, 54

64 *De Salvador Torres v İspanya*, § 33

65 *Pélissier ve Sassi v Fransa* [GC] App no 25444/94 (ECHR, 25 March 1999) §§ 42-63

66 *Sebahat Tuncel (2)*, B. No: 2014/1440, 26/2/2015, §§ 85-87. *Erol Aydeğer*, B. No: 2013/4784, 7/3/2014, § 36. *Kamuran Çörtük*, B. No: 2014/9817, 26.02.2015, § 55. *Ali Kemal Tekin*, § 43

Mahkemesine göre 5237 sayılı Kanun'un 142. maddesinin (2) numaralı fıkrasının farklı bentlerinde düzenlenen her iki hırsızlık suçunun niteliklerinin farklı olduğu hususunda kuşku bulunmamaktadır. Ancak yargılamaya konu fiilin hukuki niteliği değişmesine karşın başvuru bu değişiklikten haberdar edilmemiş, ek savunmasını hazırlaması için süre verilmemiştir. Sonuç olarak isnadın niteliğinde meydana gelen değişikliğin başvurucuya bildirilmemesi ve bu hususta ek savunma hazırlama imkânı tanınmaması isnadı öğrenme hakkını ihlal etmiştir.⁶⁷

Anayasa Mahkemesinin başka bir kararına konu olayda ise başvuru (sanık) hakkında nitelikli yağma suçuna azmettirmekten kamu davası açılmıştır. Yargılama sonucunda ise başvuru nitelikli yağma suçunu işlediği gerekçesiyle cezalandırılmasına karar verilmiştir. Yargılama sırasında suçun hukuki niteliği değişmesine karşın başvuru bu değişiklikten haberdar edilmemiş, ek savunmasını hazırlaması için de başvurucuya süre verilmemiştir. Anayasa Mahkemesi, suçlamadaki nitelik değişikliğine rağmen başvuru ek savunma yapması için süre verilmemesi sebebiyle isnadı öğrenme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁶⁸

İddianamede ve esas hakkında mütalaada başvuru hakkında 5237 sayılı Kanun'un 257. maddesinin (2) numaralı fıkrası ile 53. maddenin uygulanmasının talep edildiği bir olayda Anayasa Mahkemesi, cezaya ek olarak güvenlik tedbirleri bağlamında isnattaki değişikliğin öngörülebilirliği konusunu tartışmıştır. Anayasa Mahkemesine göre iddianamede ve esas hakkında mütalaada 5237 sayılı Kanun'un 53. maddesi açıkça belirtilerek anılan maddedeki ilgili tüm fıkraları kapsayan bir anlatıma yer verildiğinden, aynı maddenin (5) numaralı fıkrasının da mahkemece uygulanabileceği başvuru açısından *öngörülebilir* niteliktedir. Bu nedenlerle başvuru suçlamayı (isnadı) öğrenme hakkının ihlal edildiği iddiasının *açıkça dayanaktan yoksun olması* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.⁶⁹

67 T.K., B. No: 2019/7210, 28/12/2021, §§ 24-33

68 “Somut olayda ... başvuru hakkında nitelikli yağmaya azmettirme suçundan 5237 sayılı Kanun'un 38. maddesinin (1) numaralı fıkrasının yollamasıyla 149. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c), (f) ve (g) bentleri uyarınca cezalandırılması talebiyle kamu davası açılmıştır. ... Başvuru isnadın sebebinin ve niteliğinin değişmesinden önce haberdar edilip savunması alınmadan iddianamede gösterilmeyen 5237 sayılı Kanun 149. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (d) bendi uyarınca cezalandırılmıştır. Yargıtay -ileri sürülmesine karşın-kararında bu konuda değerlendirme yapmamıştır. / ... Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan suçu öğrenme hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.” (Salih Öz, B. No: 2015/13327, 17/7/2018, §§ 32-34)

69 Adlhan Dere, B. No: 2020/7757, 31/3/2022, §§ 30-34

Duruşma devresinde suçlamada yapılan değişiklik ister sanık yararına ister aleyhine olsun değişikliğin yine de sanığa bildirilmesi gerekir. Sonuç cezanın değişip değişmemesinin de bu anlamda bir önemi yoktur.⁷⁰ Dolayısıyla isnattaki değişikliğin bildirilmesi, sadece cezanın artırılması veya cezaya ek olarak güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını gerektirecek hâllerle sınırlı olarak anlaşılmamalıdır. Suçlamadaki değişiklik, cezayı artırıp artırmamasından veya sonuç cezayı etkileyip etkilemediğinden bağımsız olarak sanığa bildirilmeli ve bu yeni duruma göre sanığın savunma yapmasına imkân tanınmalıdır.⁷¹ Suç tarihlerinde sonradan yapılan değişiklik de özellikle zamanaşımı gibi hususlarda önem arz etmekteyse bunun da sanığa bildirilmesi gerekir. Sanık karşı iddialarını sunma, hukuki durumunu ve savunmasını değişen suç tarihi doğrultusunda güncelleme imkânından mahrum bırakılmamalıdır.⁷² Yargıtayın da

- 70 Aksı yöndeki Yargıtay kararının ilgili kısmı şu şekildedir:
 "...sanık hakkında mağdur [M.O.ya] yönelik eylemi nedeniyle TCK'nın 142/2-e maddesi gereğince cezalandırılması talebi ile kamu davası açıldığı halde, ek savunma hakkı tanınmadan anılan Kanun'un 142/1-b maddesinin uygulanması, daha az ceza gerektirmesi ve sanık lehine olması nedeniyle sonuca etkili görülmediğinden ve katılan [C.İ.ye] yönelik eylemi nedeniyle TCK'nın 142/1-e maddesiyle cezalandırılması talep edilen sanığın aynı Kanunun 142/1-b maddesiyle cezalandırılması suç tarihi itibarıyla her iki maddede öngörülen cezaların alt ve üst sınırlarının aynı olması nedeniyle sonuç ceza değişmediğinden bozma nedeni yapılmamıştır." (Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 9/3/2015, E.2014/2395, K.2015/4792)
- 71 Anayasa Mahkemesine göre suçlamanın değişen niteliğinin bildirilmesi, uygulanacak cezanın türü ve miktarından bağımsız bir güvencedir (T.K, B. No: 2019/7210, 28/12/2021)
- 72 Karara konu olayda, başvuru haklarında sahte belge düzenleme suçundan kamu davası açılmıştır. Hazırlanan iddianamede "1/4/2004, 1/4/2005, 1/4/2006, 1/4/2007, 1/4/2008" tarihlerinde işlenen suçlardan dolayı başvuru haklarında cezalandırılması talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi, bu suç tarihlerini esas alarak başvuru haklarında savunma hakkı tanımış ve mahkûmiyet hükmünü aynı tarihler üzerinden kaleme almıştır. Yargıtay Ceza Dairesi, KDV beyannamelerinin matrahlı belirtilmesi nedeniyle suç tarihlerinin "31/12/2003, 31/12/2004, 31/12/2005, 31/12/2006, 31/12/2007" olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş; 2003 ve 2004 yılına ait suçlamaların zaman aşımı nedeniyle düşürülmesine hükmetmiştir. Başvuru haklarında, 2005 ve 2006 yıllarına ilişkin suçlamalardan mahkûmiyetleri ise onanmıştır. Başvuru haklarında bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkından verdiği ihlal kararının ilgili kısmı aşağıdaki şekildedir: "88. Başvuru haklarında, zaman aşımı ve benzeri yeni savunmalar ileri sürülecekleri dikkate alındığında Yargıtay tarafından suç tarihlerinin değiştirilerek kabul edilmesi ve değişik kabule göre kararın onanması, başvuru haklarında savunma haklarının kısıtlanması sonucuna yol açmıştır (Oğuz Tatış ve diğerleri, B. No: 2013/4186, 15/10/2014, § 81). Başvuru haklarında, karşı iddialarını sunmak suretiyle Yargıtayın suç tarihlerine ilişkin kabulünü çürütme ya da hukuki durumlarını ve savunmalarını, değişen suç tarihleri doğrultusunda güncelleme imkânından mahrum kalmışlardır.
 89. Somut başvuru haklarında suç tarihlerindeki değişikliğin önemsiz olduğu da ileri sürülemez. Nitekim 2005 yılına ait suç tarihlerinin 1/4/2005 olarak kabul edilmesi hâlinde 765 sayılı mülga Kanun uyarınca zaman aşımı nedeniyle düşme kararı verilmesi söz konusu olabilecektir." (Yıldray Özbey ve diğerleri, B. No: 2014/18932, 8/9/2015)

iddianamede gösterilen suçtan daha az ceza verilmesini gerektiren hallerde bile sanığa veya müdafisine mutlaka ek savunma hakkı tanınması gerektiğine dair kararları vardır.⁷³

“*Davasız yargılama olmaz*” ilkesine göre iddianamede dava konusu yapılan maddi olayda meydana gelen değişiklik tamamen başka bir fiil oluşturmadıkça aynı yargılamaya konu olabilir. İsnadın sebebinin ve niteliğinin, -öngörülemez şekilde- iddianamede anlatılan olaydan tamamen başka bir olayı oluşturacak bir biçimde değiştirilmesi davasız yargılama olmaz ilkesinin yanı sıra isnadı (suçlamayı) öğrenme⁷⁴ ve tarafsız mahkemede yargılanma hakları ile masumiyet karinesi açısından da sorun oluşabilir. Sanığın, iddianamede belirtilen fiilden olgusal ve nitelik olarak tamamen başka bir suç işlediğinin yargılama sırasında ortaya çıkması durumunda yeni bir iddianameyle dava açılması ve gerekli görülürse bu davaların birleştirilmesi en uygun yöntem olacaktır. Nitekim Yargıtay uygulaması da bu tür durumlarda yeni bir iddianame ile dava açılması yönündedir.⁷⁵

2.1.2.2. Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar

Uygulamada, soruşturma dosyasındaki ifadeler ve belgeler sıralanarak binlerce sayfadan oluşan iddianamelerin düzenlendiği görülmektedir.⁷⁶ Suçlamanın maddi temelini

73 “*CYUY*’nın 258. maddenin; ‘İddianamede gösterilen suçun temas ettiği kanun maddelerinde belirtilen cezadan daha az bir ceza verilmesini gerektiren hallerde sanık, meşruhatlı davetiye tebliğine rağmen duruşmaya gelmez veya davetiye tebliğ edilemez ise bu maddenin birinci fıkrası hükmü uygulanmaz’ şeklindeki son fıkrası hükmüne *CYY*’nin 226. maddesinde yer verilmemiş, böylece iddianamede gösterilen suçtan daha az ceza verilmesini gerektiren hallerde bile sanığa veya müdafisine mutlaka ek savunma hakkı tanınması kabul edilmiştir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 21/6/2011, E.2010/8-261, K.2011/141). Benzer yöndeki başka bir karar için bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 7/12/2015, E.2015/7147, K.2015/4730

74 “...yapılan yargılamanın esasen İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı’nın ... sayılı iddianamesine dayandırıldığı bu iddianame de ise sanığın eyleminin ‘Suç tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün kantin girişi kapısı pvc parçasının contaları kesilerek söküldüğü, ikinci kattaki mesleki beceri laboratuvarının kapısının da aynı yöntemle açıldığı, laboratuvar tavanında metal kafes içinde bulunan projeksiyon cihazının, metal kafes aletle kesilmek suretiyle çalındığı, parmak izi araştırması sonucu sökülen kapı üzerinde şüphelinin sağ el baş parmak izinin tespit edildiği’ şeklinde anlatıldığı, mesleki beceri laboratuvarının Denizcilik Fakültesine ait olup parmak izinin bu laboratuvar kapısından elde edildiği, İzmir 18. Asliye Ceza Mahkemesi’nin yargılama konusunun da bu olduğu, incelememize konu dosyada ise mahkemece iddianamede anlatılan eylemin dışına çıkılarak yapılan keşif ve tutanaklara göre sosyal bilimler enstitüsü derslikler bölümünün 3 numaralı sınıftaki projeksiyon cihazının çalınmasından dolayı hüküm kurulduğu, her ne kadar mahkeme iki farklı eylem olduğu hususunu tespit etmiş ise de iddianamedeki anlatımın diğer olaya ait olduğu, bu durumun ‘sanığın isnadı öğrenme hakkı’ ve ‘davasız yargılama olmaz ilkesi’ hususlarını içeren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesine aykırılık oluşturacağı gibi ‘hükümün ancak iddianamedeki suçla ilişkin fiil ve fail hakkında’ verileceğini düzenleyen 5237 sayılı CMK’nın 225. maddesine aykırı olması [bozmayı gerektirmiştir.]” (Yargıtay 17. Ceza Dairesi, 1/3/2016, E.2015/17691, K.2016/2569)

75 “İddianamede anlatılan olayın dışında bir fail ve fiilin yargılanması söz konusu olduğunda ise, suç duyurusunda bulunulması ve iddianame ile dava açılması halinde de gerekli görüldüğünde her iki iddianame ile açılan davaların birleştirilmesi yoluna gidebilecektir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 11/3/2014, E.2012/11-1382, K.2014/124)

76 Bu konuda bkz. Serkan Meraklı, ‘İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi’ [2013] (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1614-1615

oluşturan olaylar ile deliller arasında ilişki kurulmaksızın, salt olaylar veya deliller arka arkaya sıralanarak kişiye bir suçlamada bulunulmadan takdir mahkemeye bırakılmaktadır.⁷⁷ Ancak soruşturma evresindeki işlemler özetlenerek (veya aynen aktararak) iddianame düzenlenmesiyle isnat (suçlama) savunma yapacak düzeyde açıklanmış olmaz. Bir fiil nedeniyle isnatta bulunulduğunun ve dolayısıyla dava açıldığının kabul edilebilmesi için o fiilin iddianamede açıkça gösterilmesi gerekir.⁷⁸ Bu tür durumlarda olay ile kişi arasında bir irtibatlandırma yapılmadığından o olay nedeniyle bir isnatta bulunulup bulunulmadığı da anlaşılamamaktadır.

Kişiye bir suçlamanın yöneltmediği ve bu suçlamaya temel oluşturulan maddi eylemlerin belirtilmediği bir belgeye göre savunma yapılmasının istenmesi, anayasal düzeyde bir hak olan isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkının güvenceleriyle bağdaşmamaktadır. Hâlbuki CMK'da bu anayasal güvenceyi teminat altına almak için iddianamede yüklenen suçun ve bu suçu oluşturan olayların -mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması- gerektiği öngörülmüştür (CMK md. 170).⁷⁹

77 “... sanığa yüklenen ve suç oluşturduğu kabul edilen eylemlerin neler olduğundan bahsedilmeksizin sadece tarafların iddia ve savunmalarına ilişkin ifadelerine ve soruşturmanın geçirdiği aşamalara yer verilerek sanığın sevk maddelerine göre cezalandırılmasını isteme şeklinde düzenlenen iddianamenin, iddia konusu eylemler açıklanmadığı için suç yüklem niteliğinde sayılamayacağı, dolayısıyla anılan belgenin hukuken iddianame şartlarını taşımadığı gözetilip, sanık hakkında usulüne uygun iddianame düzenlenmesinin sağlanması gerekirken, yargılamaya devamlı yazılı şekilde hükümler kurulması [bozmayı gerektirmiştir.]” (Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 20/9/2022, E.2021/18474, K.2022/8009).

“Yargılamaya konu somut olayda; iddianamede, sanıklara yüklenen ve suç olduğu kabul edilen eylemlerin neler olduğundan bahsedilmeksizin sadece mağdur sanıkların ifadelerine yer verilerek sevk maddelerine göre cezalandırılmalarına isteme şeklindeki iddianamenin, eylemler açıklanmadığı için suç yüklem niteliğinde sayılamayacağı, dolayısıyla anılan belgenin hukuken iddianame sayılamayacağı gözetilip iddianamedeki eylemlerin açıklatırılması yerine, yargılamaya devam edilip hükümler kurularak Anayasanın 90, AİHS'nin adil yargılanmayı düzenleyen 6. ve CMK'nın 225. maddelerine aykırı davranılması [bozmayı gerektirmiştir.]” (Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 15/4/2013, E.2011/13328, K. 2013/11412)

“...iddianamede, tehdit suçuna yönelik anlatım olmaması ve tehdit suçunu oluşturduğu iddia edilen söylemin nelerden ibaret olduğu belirtilmeyen yetersiz iddianameye dayanılarak CMK'nın 225/1. maddesine aykırı davranılması (Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 13/10/2022, E.2019/14997, K.2022/14422)

78 “Her ne kadar iddianamede suçun adı ve sevk maddesi yazılı olsa da sanığın cinsel eyleminin ne olduğuna ilişkin iddianamede açık bir anlatımda bulunulmadığı ve yüklenen suç oluşturan olayların mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanmadığı, sanığın eyleminin somut olayın özelliklerine göre çocuğun basit cinsel istismarı suçunun ya da göre sarkıntılık suretiyle çocuğun basit cinsel istismarı suçunun oluşumuna sebebiyet verebilmesinin mümkün olduğu hususları bir bütün olarak dikkate alındığında sanık hakkında TCK'nın 103/1. maddesi uyarınca usulüne açılmış bir kamu davasının bulunmadığının kabulü gerekmektedir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 24/3/2022, E. 2019/(Kapatılan)14-527, K.2022/208)

79 “...iddianame[de], köy muhtarı şüphelinin, yakınının köy muhtarlığına mahsullerinin korunması için yatırdığı bedel karşılığında [R.Y.] adlı kişiyi kır bekçisi olarak görevlendirdiği, bununla birlikte yakınının tarlasına verilen zarar ile şüpheli köy muhtarının görevini savsacağı iddiasına ilişkin kanıtların iddianamede belirtilmemesinin; CYY'nın 174/1. maddesi göndermesi ile CYY'nın 170. maddesinde öngörülen iddianamede, yüklenen suçu oluşturan olayların, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması zorunluluğuna aykırılık oluşturduğu anlaşılmıştır.” (Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 15/5/2007, E.2017/2007/2720, K. 2007/4615)

İddianamede bir olayın açıklanması sırasında başka bir olaydan bahsedilmesi o olay hakkında da isnatta bulunulduğu anlamını taşımamaktadır.⁸⁰ Dolayısıyla iddianamede suça konu olaylar somutlaştırılırken özenli bir dil kullanılması gerekmektedir. Mahkemelerin, kişiye herhangi bir suçlama yöneltilmemesine rağmen -iddianamede özensiz bir dil kullanılması sebebiyle- yöneltilmiş gibi değerlendirme yaptığı uygulamalara da sıklıkla rastlanmaktadır.⁸¹

İddianamenin nicelik olarak çok sayfadan oluşması, onun isnadın (suçlamanın) sebebine ve niteliğine ilişkin ayrıntılı bilgilendirme içerdiğini göstermez. İddianamelerde yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verildiği de bilinen bir gerçektir.⁸² Bu tür durumlarda isnat (suçlama), iddianameye konulan gereksiz bilgiler/iddialar arasında kaybolup gitmekte, olaylar ile suçlama arasında bağ kopmaktadır. Bu tür durumlarda hangi olayın dava konusu edildiği hangisinin bu kapsamda olmadığı anlaşılammakta, suçlamaya karşı savunma yapmak çok zorlaşmaktadır. Hâlbuki CMK

80 “...bir olayın açıklanması sırasında başka bir olaydan söz edilmesi o olaydan dava açıldığı anlamına gelmeyeceği gibi hizmet nedeni ile güveni kötüye kullanma ile görevi kötüye kullanma suçları bağımsız suçlar olduğu, iddianame ve son soruşturma açılmasına dair kararda sevk ve anlatımında küll halinde görevi kötüye kullanma suçunun anlatıldığı ve yalnızca o suçtan dolayı dava açıldığı, sanık hakkında TCK 155/2. maddesi uyarınca hizmet nedeni ile güveni kötüye kullanmadan açılan bir kamu davasının bulunmadığı gibi kovuşturma izni de verilmediği anlatımın ikiye bölünerek ek savunma hakkı tanınmak sureti ile sanık hakkında hizmet nedeni ile güveni kötüye kullanma suçundan hüküm kurulamayacağı, keza hükmün konusunun son soruşturma kararında belirtilen fiil olduğu gözetilmeden, kapsam dışına çıkılarak dava açılmayan hizmet nedeni ile güveni kötüye kullanma suçundan mahkumiyet hükmü kurulması sureti ile 5271 sayılı CMK'nın 225. maddesine muhalefet edilmesi ...” (Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 6/12/2017, E.2017/2395, K. 2017/26192)

“... sanık hakkında geceleyin zorla mağdurun konutuna girerek cinsel saldırıda bulunduğu bahisle kamu davası açılmış olup, iddianame içeriğinde kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu oluşturabilecek açık bir anlatıma yer verilmemiştir. Cinsel saldırı suçunun mağdurun rızası olmadan zorla gerçekleştirildiği açıklanırken kullanılan ifadeler cinsel saldırı suçundan bağımsız olarak ayrıca kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan da kamu davası açıldığını göstermemektedir. / Bu itibarla; kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan açılmış bir dava bulunmadığı halde, iddianamede açıklanan ve suç oluşturduğu ileri sürülen fiilin dışına çıkarak yargılama yapan ve dava konusu yapılmayan fiilden dolayı hüküm kuran yerel mahkemenin direnme kararı usul ve kanuna aykırı olup, bozulmasına karar verilmelidir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 16/4/2013, E.2013/ 14-49, K.2013/146)

81 “[İ]nceleme konusu iddianamede [E.D.ye] mağdur sıfatı verilmediği gibi soruşturma aşamasında tanık olarak dinlenildiğinden bahsedilmesi, bu kişiye yönelik kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu oluşturduğu düşünülen eylemlerin iddianamede açıkça gösterilmemesi ve bu durumun da savunma yapmadan önce üzerine atılı suçun ne olduğunu anlayıp buna göre savunmasını yapacak olan sanığın savunma hakkını kısıtlayacak nitelikte bulunması hususları birlikte değerlendirildiğinde sanık hakkında eşî olan [E.D.ye] yönelik kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan usulüne uygun olarak açılmış bir dava bulunmadığının kabul edilmesi gerekmektedir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 23/6/2022, E.2022/9-274, K.2022/481)

82 Uygulamadaki sorunlardan hareketle kanun koyucu, 7331 sayılı Kanun ile CMK'nın 170. maddesinin (4) numaralı fıkrasında düzenleme yapmak suretiyle iddianamede, yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmeyeceğini hüküm altına almıştır. Düzenleme gereğinesine göre anılan kural, Anayasa ve Sözleşme'de yer alan özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını koruyucu bir işleve sahiptir (bkz. <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/maddedetaylari?psira=140909>, Erişim Tarihi: 10/12/2022)

uyarınca da iddianamede, *yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmemesi* gerekir (CMK md. 170/4).

Mahkemelerin görevsizlik kararlarında iddianameye konu edilmemiş bir olayı suçlama konusu hâline getirmeleri bu alanda karşılaşılan başka bir sorundur.⁸³ İddianamede yer verilmeyen bir fiilden dolayı sanığa ek savunma hakkı verilerek hüküm tesisi veya görevsizlik kararıyla işin görevli mahkemeye gönderilmesi olanaklı değildir.

Uygulamada ayrıca sanıktan, dosyaya gelen veya duruşmada okunan belgelerden farklı şekilde cezalandırılabileceğini veya hakkında cezaya ek olarak güvenlik tedbirlerinin de uygulanacağını öngörerek savunma yapması beklenmektedir.⁸⁴ Ancak suçlamanın bildirilmesi sırasında sanığa atfedilebilir bir kusur olmadığı sürece ondan yargılama sırasında dosyadaki belgelerden belli sonuçlar çıkararak savunma yapmasını beklemek bu hakkın sağladığı güvencelerle bağdaşmamaktadır.

2.1.2.3. Bir Çözüm Mekanizması Olarak ‘İddianamenin İadesi Kurumu’

Kanun koyucu, CMK’nın 174. maddesinde mahkemenin, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelendikten sonra usulüne uygun olarak düzenlenmeyen iddianamenin iadesine karar verebileceğini düzenlemiştir. *İddianamenin iadesi* kurumu ile soruşturmanın eksiksiz yapılması ve isnadın soruşturma evresinin sonunda

83 “...iddianamede sanıklar hakkında nitelikli dolandırıcılık suçundan açılmış bir dava bulunmadığı gibi anlatılmış bir dolandırıcılık eylemi de bulunmadığı, bu haliyle iddianamede anlatılmayan eylemden görevsizlik kararı verilmesinin bu eylemle ilgili dava açıldığı anlamına gelmeyeceği...” (Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 22/2/2018, E.2017/2583, K.2018/1248)

“...görevsizlik kararı yoluyla iddianameye konu edilmemiş bir olayın dava konusu haline getirilmesinin yani iddianamede anlatılmayan bir eylemden dolayı görevsizlik kararı verilmesi durumunda, bu eylemden dolayı hüküm kurulmasının mümkün olmaması, sanık hakkında şantaj suçundan açılmış bir dava bulunmadığı, sanığın üzerine atılı tehdit suçu işlediğinin dosya kapsamından sabit olmadığından sanık hakkında tehdit suçundan beraat kararı verilmesi gerekirken hükümdede tehdit ve şantaj suçunu işlemediği belirtilerek beraat kararı verilmesi...” (Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 22/10/2019, E.2015/16767, K.2019/16453)

“...iddianame içeriğinde görevi yaptırmamak için direnme suçunu oluşturabilecek açık bir anlatıma yer verilmemesi ve görevsizlik kararında yapılan hukuki nitelendirme sonucu oluşabileceği belirtilen suçtan dava açıldığının kabulü için, davanın dayanağını oluşturan iddianamede bu suçun unsurunu oluşturan fiilin açıkça anlatılmasının gerekmesi karşısında; sanık hakkında görevi yaptırmamak için direnme suçundan açılmış bir dava bulunmadığı kabul edilmelidir.” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 7/3/2017, E.2014/4-10, K.2017/205)

84 “sanığının adli sicil kaydının duruşmada okunup diyeceklerinin sorulması karşısında, CMK’nın 226/2. maddesi uyarınca ek savunma hakkı verilmeksizin TCK’nın 58. maddesinin uygulanması bozma nedeni yapılmamıştır.” (Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 24/1/2017, E.2017/8, K.2017/128)

“Her ne kadar iddianamede sevk maddeleri arasında TCK’nın 89/2-b maddesi gösterilmemiş ve sanığa bu madde hükmünün uygulanması öncesi ek savunma hakkı tanınmamış ise de, kovuşturma aşamasında sanığa okunan iddianame içeriğinde, mağdurun kemik kırığı meydana gelecek şekilde yaralandığının belirtildiği gözlemlenerek, bu husus bozma nedeni yapılmamıştır.” (Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 23/1/2019, E.2017/5944, K.2019/1121). Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 21/3/2019 tarihli ve E.2017/8303, K.2019/3816 sayılı kararında da aynı sonuca ulaşılmıştır.

somutlaşmasının sağlanması amaçlanmıştır.⁸⁵ Böylelikle sanığın kendisini hangi isnada (suçlamaya) karşı savunmak durumunda olduğunu iddianameyi tebellüğ ettiği anda öğrenmesi hedeflenmiştir.⁸⁶

Öngörülen süre içinde iade edilmeyen iddianame artık kabul edilmiş sayılacaktır (CMK md. 174/3). Ayrıca ilk iade kararında belirtilmeyen sebeplere dayanılarak yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilemeyecektir (CMK md. 174/4). Dolayısıyla mahkemenin, iadeye konu olabilecek bütün hususları öngörülen süre içinde belirlemesi gerekmektedir. Cumhuriyet savcısı, iddianamenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra -kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde- yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderecektir (CMK md. 174/4). Cumhuriyet savcısının da iddianamenin iadesi kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurma hakkı vardır (CMK md. 174/5). İtiraz merciinin kararı kesin olduğundan mahkemeyi de bağlayacaktır.

Esasen iddianamenin iadesi anayasal düzeyde bir güvence olan isnadı öğrenme hakkını sağlamanın bir aracı olarak da değerlendirilebilir. Çünkü anayasal düzeyde bir güvence olan isnadı öğrenme hakkını hakkının sağlanması için CMK'nın 170. maddesinde öngörülen hükümlere aykırı olarak düzenlenen iddianamenin iade edilmesi gerekecektir (CMK md. 174/1-a). Örneğin isnadın sebebine ve niteliğine ilişkin olarak yüklenen suçu oluşturan olayları açıklamayan, suçun işlendiği yeri ve suç tarihini belirtmeyen ve suça uygulanması gereken kanun maddelerini içermeyen bir iddianame kabul edilmeyecektir.

Ancak titiz bir inceleme yapılmaması nedeniyle iadeye konu edilmemesi veya öngörülen süre kaçırıldığı için iddianamenin kabul edilmiş sayılması ya da iade sebebi yapılmasına rağmen itiraz üzerine iade kararının kaldırılması nedenleriyle isnada (suçlamaya) ilişkin eksikliklerin giderilememesi durumunda ne yapılacağına ilişkin CMK'da bir düzenleme bulunmadığına işaret etmek isteriz. Yargıtay bu tür

85 Hakan Karakehya 'Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları' [2015] (2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 204

86 Metin Feyzioğlu '5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler' [2006] (62) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 38-39

durumlarda Cumhuriyet Başsavcılığına iddianamenin açıklattırılması gerektiğine karar vermektedir.⁸⁷

2.2. İsnadın Şüphelinin/Sanığın ‘Anladığı’ Bir Dilde Bildirilmesi

Ceza muhakemesinin çelişmeli yapılmasının bir gereği olarak yargılamaya katılan süjeler arasında sağlıklı bir iletişimin kurulması ve şüphelinin/sanığın ne ile suçlandığını anlaması kaçınılmaz bir gerekliliktir.⁸⁸

Anayasa’nın 2. maddesine göre Türkiye’de resmi dil Türkçedir. Dolayısıyla yargısal işlemlerde resmî dil olan Türkçenin kullanılması ve işlemlerin Türkçe yapılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesine göre Anayasa’nın 36. maddesinin kapsamına dahil olan Sözleşme’nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca suçlama, suç isnadı altındaki kişinin “*anladığı dilde*” bildirilmelidir. Buna göre suç isnadı altındaki kişinin mahkemenin dilini (Türkçeyi) yeterli derecede bildiğinin kanıtlanmadığı durumlarda yetkili adli makamların uygun bir çeviriyi (tercüme) sağlamaları gerekir.⁸⁹ Çünkü suçlamaya ilişkin bilgilendirmenin şüphelinin/sanığın anladığı dilde yapılmaması durumunda, adil yargılanma hakkının diğer güvenceleri de anlamsızlaşmaktadır. Dolayısıyla bu teminat, adil yargılanma hakkının diğer güvenceleri açısından da kilit mahiyetindedir.

87 “...[iddianamede] sanık [F.Ö.nün] üzerine atılı sahtecilik eylemini ne şekilde gerçekleştirdiği hususunda herhangi bir hukuki bir niteleme ve tavsifin bulunmadığı cihetle; hazırlanan iddianamenin CMK.nun 170. maddesine uygun olmadığı, sanığa yüklenen suç gerektiği gibi anlatılmayarak iddia ve savunma hakkının kısıtlandığı ve anılan Kanununun 225. maddesine aykırı olarak hükmün konusu olan olayın da usulünce belirtilmediği, aynı Yasanın 170/4. maddesine aykırı biçimde düzenlenmiş iddianame usulünce açıklattırılmadan yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm kurulması ...” (Yargıtay 21. Ceza Dairesi, 25/5/2016, E.2015/8129, K.2016/4645)

“[H]angi sanığın maktule ve/veya hangi mağdura yönelik eylemi ile ilgili olarak hangi suçlardan hangi yasa maddeleri ile cezalandırılmalarının istendiği iddianameyi düzenleyen Cumhuriyet Başsavcılığına açıklattırıldıktan sonra tavzih edilen bu iddianameye göre sanıkların savunma hakkı kısıtlanmadan savunmalarının alınması ve buna göre karar verilmesi gerekirken, 5271 sayılı CMK’nun 170/3-4. maddelerinde belirtilen yasal unsurları içermeyen iddianameye dayanılarak yazılı şekilde hükümler kurulması...” (Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 21/12/2016, E.2015/4586, K.2016/4384)

“...üzerine atılı resmi belgede sahtecilik suçunu ne şekilde gerçekleştirdiği hususunda herhangi bir hukuki bir niteleme ve tavsifin bulunmadığı cihetle; hazırlanan iddianamenin CMK.nun 170. maddesine uygun olmadığı, sanığa yüklenen suç gerektiği gibi anlatılmayarak iddia ve savunma hakkının kısıtlandığı ve anılan Kanununun 225. maddesine aykırı olarak hükmün konusu olan olayın da usulünce belirtilmediği, aynı Yasanın 170/4. maddesine aykırı biçimde düzenlenmiş iddianame usulünce açıklattırılmadan yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm kurulması...” (Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 24/4/2017, E.2015/4154, K.2017/3000)

88 Ali Şahin Kılıç ‘Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme’ [2016] (65) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2104

89 *Brozicek v İtalya* (Plenary), § 41. Ayrıca bkz. Sibel İncooğlu, *Adil Yargılanma Hakkı* (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, Avrupa Konseyi 2018) 365

Esasen Sözleşme’de bu güvenceden ayrı olarak tercüman yardımına ilişkin özel bir düzenleme daha bulunmaktadır. Sözleşme’nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (e) bendinde bir suç ile itham edilen herkesin mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkı düzenlenmiştir. Sözleşme’de okuma yazma bilmeyen sağır ve dilsiz sanıkların tercüman yardımından yararlanmalarını öngören açık bir hüküm olmamakla birlikte, anılan düzenlemenin bu kimseleri de kapsadığı kabul edilmektedir.⁹⁰ AİHM “*tercüman yardımı açısından*”, Sözleşme’nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (e) bendini aynı fıkranın (a) bendinde öngörülen güvenceyi de kapsar şekilde yorumlayıp uygulamaktadır.⁹¹

Sanığın çeviriye ihtiyacının olup olmadığını belirlemek adli makamların görevidir. Bunu tespit etmek için şüpheli/sanık tarafından yazılan dilekçeler, daha önce verdiği beyanlar ve mezun olduğu okullara ilişkin belgeler incelenebilir.⁹² Türkçe “*anlayan*” ve “*konusan*” bir şüpheliye/sanığa, başka bir dilde isnadın bildirilmesi gerekmemektedir.⁹³ Bunun yanında isnadı öğrenme hakkı, suçlamaya ilişkin bilgilendirmenin şüpheliye/sanığa ana dilinde veya mensubu olduğu etnik dilde bildirilmesini de zorunlu kılmamaktadır.⁹⁴ Bu hak, isnadın “*ana dilde*” değil şüphelinin/sanığın “*anladığı dilde*” bildirilmesini güvence altına almaktadır. Türkçe bilmeyen ancak başka birçok dil bilen şüpheliye/sanığa bilgilendirmenin bu dillerden hangisinde yapılacağını yetkili adli

90 Durmuş Tezcan ‘Tercümandan Yararlanma Hakkı’ [1997] (1) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi 698

91 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Öncü ‘AİHS’nin 6 § 3 e) Hükümü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı’ *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan* içinde [2014] (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4466

92 “AİHS’nin 6. maddesinin 3. fıkrasının “e” bendi ile CMK’nın 202. maddesinde düzenlenen tercüman yardımından yararlanma hakkı, sanıkların meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmediği ya da kendisini daha iyi ifade edebileceği bir dilde savunma yapmak istemesi durumunda geçerlidir. Sanık ...’nin, müdafii huzurunda alınan benzer beyanlarına, temyiz dilekçesine ve dosyadaki diğer bilgi ve belgelere göre, Türkçe’yi anlamak ve konuşmakta bir engelinin olmadığı ve savunmasını başka bir dilde yapmaya yönelik talebinin bulunmadığı anlaşıldığından, tebliğnamedeki bu yöndeki bozma düşüncesine iştirak edilmemiştir.” (Yargıtay 10. Ceza Dairesi, 26/4/2016, E.2016/719, K.2016/1354)

93 “Gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gerekse 5271 sayılı CYY, tercüman görevlendirilmesi konusunu savunma hakkı çerçevesinde ele almıştır. Buna göre, ücretsiz olarak tercüman görevlendirilmesi için AİHS, kişinin yargılamanın yapıldığı ülkenin vatandaşı veya yabancı olması ölçütünü değil ‘duruşmada kullanılan dili anlamaması veya konuşmaması’nu esas alırken, Ceza Yargılaması Yasası da aynı yaklaşımla, kişinin ‘meramını anlatabilecek derecede Türkçe bilmemesini’ yeterli görmüştür. Bunun sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla birlikte meramını anlatacak ölçüde Türkçe bilmeyen şüpheli veya sanıklara tercüman görevlendirilmesi savunma hakkının kullanılması açısından zorunlu iken, ülkemiz vatandaşı olmasa bile savunmasını yapabilecek derecede ve yeterlilikte Türkçe bilen şüpheli veya sanıklara tercüman görevlendirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.” (Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 18/6/2018, E.2016/7643, K.2018/9536)

94 Ali Kemal Tekin, § 45

makamlar karar verecektir. Kişinin bildiği birçok dil arasında meramını daha iyi ifade edebileceği bir dil olabilir. Böyle bir durumda suçlamanın şüphelinin/sanığın tercüme talep ettiği dilde yapılması, yargılamanın adilliğinin sağlanması açısından gerekebilir.⁹⁵ Bir dil seçilmediğinde, bilgilendirme kişinin ana dilinde yapılabilir.

Çevirinin yöneltilen suçlamalar açısından gerekli bilgileri kapsamaması ve somut olayın özel koşullarında savunma yapmaya imkân sunması yeterlidir. İsnadı öğrenme hakkının sağladığı bu güvence, suçlamanın bildirilmesine ilişkin olup şüpheliye/sanığa dava dosyasının tam çevirisini elde etme imkânı vermemektedir. Suçlamaya ilişkin çevirinin yazılı yapılması da zorunlu değildir. Sanığın savunma yapmasına imkân veriyorsa, sözlü çeviri yoluyla da suçlamalar hakkında yeterli bilgi sağlanabilir.⁹⁶ Ancak sözlü çevirinin, sanığın kendisi hakkındaki suçlamaları öğrenmesine ve kendisini savunmasına olanak sağlayacak düzeyde olması gerekir. Koşulları taşıması durumunda sunulan sözlü çevirinin eş zamanlı (simültane) ya da ardıl olmasının bir önemi yoktur.

AİHM’ye göre yargılandığı mahkemenin dilini anlamayan bir sanığa iddianamenin yazılı çevirisinin verilmemesi hâlinde dezavantajlı bir durum oluşuyorsa tercümenin yazılı yapılması gerekir.⁹⁷ Suçlamaya ilişkin bilgilendirmenin sanığın anladığı dile “yazılı” olarak çevrilmemesinin bir dezavantaj oluşturmadığını ispat etme yükü devletin üzerindedir.⁹⁸ Dahası, yetkili adli makamların, yargılandığı ülkenin dilini bilmeyen sanıklara sunulan tercümenin yeterlilik düzeyinin ne olduğu değerlendirmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gerekir.⁹⁹ Dolayısıyla yetersiz şekilde yapılan bir tercümeyle dayanılarak şüpheliden/sanıktan savunma yapması istenemez. Şüphelinin/sanığın yanlış veya eksik tercüme dolayısıyla dezavantajlı bir konuma düşmesinin önlenmesi gerekir.

95 *Ali Kemal Tekin*, § 45

96 *Husain v İtalya* (Admissibility) App no 18913/03 (ECHR, 24 February 2005)

97 *Kamasinski v Avusturya*, § 79. Karara konu olan olayda, başvuru yargılamanın ilk celsesinde kendisine sorulduğunda, suçlamaları anladığını beyan etmiştir. Dahası başvuru ve müdafii, iddianamenin İngilizce’ye tercüme edilmesi hakkında feragat ettiğini belirtmiştir. AİHM’ye göre iddianamede belirtilen sekiz suçlama, olaylar ve uygulanacak hukuk açısından karmaşık da değildir. Sonuç olarak ihlal bulunmamıştır. Ayrıca bkz. *Hermi v İtalya* [GC] App no 18114/02 (ECHR, 18 October 2006) § 68

98 Osman Doğru, *Sanığı Öğüten Çarklar: İnsan Hakları Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Sistemi* (TESEV Yayınları 2012) 26

99 *Ali Kemal Tekin*, § 45. AİHM, *Cuscani v Birleşik Krallık* (App no 32771/96, 24 August 2002) başvurusunda, mahkemenin karar duruşmasında, dil yeteneği açısından daha önce test edilmiş sanığın kardeşinin tercüman olarak kullanılmasını, Sözleşme’nin 6/3-e hükmünün sağladığı güvencelere aykırı bulmuştur (§§ 38-40)

Sanığın ekonomik gücünün bulunup bulunmadığına bakılmaksızın suçlamaya ilişkin bilgilendirme konusunda tercüme hizmetinin ücretsiz sağlanması gerekir. Bu masrafların yargılama giderleri kapsamında tahsil edilmesi anılan hakkı ihlal eder.¹⁰⁴

CMK'nın 202. maddesi anılan güvenceyi soruşturma evresinde de geçerli olacak şekilde düzenlemiştir. Buna göre şüpheli/sanık meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa Cumhuriyet savcısı/mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla hakkındaki iddialara ilişkin *esaslı noktalar* tercüme edilir.¹⁰⁵ Engelli olan şüpheliye/sanığa da hakkındaki iddialara ilişkin *esaslı noktalar* anlayabilecekleri biçimde anlatılır. Anılan düzenlemenin, yapılacak tercümeyle iddiaların sadece esaslı noktalarıyla sınırlı tutmasının, Türkçe bilmeyen veya engelli olan şüpheli/sanıklar açısından dezavantajlı bir durum oluşturduğu söylenmelidir.¹⁰⁶

CMK uyarınca Türkçe bilmeyen ya da engelli olan şüpheli/sanık için görevlendirilen tercümanın giderleri, yargılama gideri sayılmaz ve bu giderler Devlet Hazinesince karşılanır (CMK md. 324/5).

2.3. İsnadın Zamanında Bildirilmesi

Anayasa'da ve Sözleşme'de isnada (suçlamaya) ilişkin bilgilendirmenin, yargılamanın tam olarak hangi evresinde/aşamasında yapılacağına dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konu AİHM ve Anayasa Mahkemesi tarafından da açıklığa kavuşturulmamıştır. Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinde ise sadece isnadın sebebine ve niteliğine ilişkin bilgilendirmenin "*en kısa sürede*" yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

AİHM, -kural olarak- Sözleşme'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının sadece kovuşturma evresinde uygulanacağı anlamına gelmediğini, yargılamanın hakkaniyetinin zedelendiği durumlarda bu maddenin yargılamanın önceki aşamalarında da geçerli olabileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁷ Buna göre adil yargılanma hakkı -kural olarak-

104 *Luedicke, Belkacem ve Koç v Almanya* App no 6210/73, 6877/75 ve 7132/75 (ECHR, 28 November 1978) § 49

"*Duruşmada kullanılan dili anlamayan ve konuşamayan sanığın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/3-e. maddesine göre bir tercüman yardımından ücretsiz olarak faydalanma hakkı bulunduğu gözetilmeyerek tercüme giderinin sanığa yükletilmesine karar verilmesi* [bozmayı gerektirmiştir.]" (Yargıtay 13. Ceza Dairesi, 27/1/2016, E.2015/15360, K.2016/1408)

105 Tercümanlar, adli yargı adalet komisyonlarınca her yıl düzenlenen listede yer alan kişiler arasından seçilirler (CMK md. 202/5)

106 Aynı doğrultuda bkz. Hakan Karakehya, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma* (6. Baskı, Savaş Yayınevi 2008) 90

107 *Salduz v Türkiye* [GC] App no 36391/02 (ECHR, 27 November 2008) § 50

bir kimseye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesinden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu kapsamda, bir ceza davasında yargılama süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken sürenin başlangıcı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirildiği an olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁸

Adil yargılanma hakkı açısından -kural olarak- kabul edilen bu yaklaşımın adil yargılanma hakkı kapsamındaki suçlamayı öğrenme hakkı açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Ancak söz konusu hakkın, yargılamanın ilk aşamalarında da geçerli olup olmadığı konusunda belirsizlik bulunmaktadır. Bu belirsizlik, tartışmalara sebebiyet vermektedir.¹⁰⁹

Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendi metni, söz konusu hakkın sadece sanık için ve dolayısıyla kovuşturma evresinde kullanılabilmesi izlenimi uyandırmaktadır.¹¹⁰ “*En kısa süre*” ibaresi, önceden yaşanmış bir olay/olgu başlangıç noktası esas alınarak açıklanabilir. Gerçekten de belli bir olay/olgu başlangıç noktası kabul edildikten sonra “*en kısa sürede*” denilebilir. Yargılama açısından bu başlangıç noktası ise -yargılamanın doğası gereği- soruşturmanın tamamlanması ve suçlamanın belirli hale gelmesi durumunda söz konusu olabilir. Dolayısıyla “*en kısa süre*”nin başlangıç noktası, kovuşturmaya geçildiği an olacaktır.¹¹¹

Türk hukukunda suçlama iddianamenin tanzimiyle belirli hâle gelmektedir. Dolayısıyla adil yargılanma hakkı kapsamında sözü edilen suçlamaya ilişkin bilgilendirmenin, iddianamenin bildirilmesi olduğunu kabul etmek gerekir.¹¹² İsnadı öğrenme hakkı suçlamanın “*detaylı*” yapılmasını da öngördüğüne göre bu seviyede bir bilgilendirme soruşturma evresi tamamlandıktan sonra iddianame düzenlenmesiyle mümkün olabilir. Dolayısıyla sanık iddianame içeriğinden duruşma öncesinde savunma yapmaya imkân taniyacak bir zamanlamayla haberdar olmalıdır. AİHM de -içtihadında yazılı bir bildirim zorunlu kılmamasına karşın- *Kamansinski/Avusturya* kararında bu hakla ilgili ilkeleri belirlerken açıkça “*iddianameye*” atıfta bulunmuştur.¹¹³

108 *Eckle/Almanya*, B. No: 8130/78, 15/07/1982, §§ 73–75

109 Sözleşme'nin Almanca resmi tercümesinin bu konuda oluşturduğu tereddütlerle ilgili olarak bkz. Friedrich-Christian Schroeder ‘Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi’, *Adil Yargılanma Hakkı* içinde (Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayınları 2004) 157

110 Yenisey (n 29) 15. Öğretide *Feyzioğlu* da İngilizce metinde Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinde geçen “*accusation*” ibaresinin hareketle söz konusu hakkın, ceza davasının açılmasıyla birlikte kullanılabilen bir hak olarak düzenlendiğini ifade etmektedir. Feyzioğlu (n 1) 103

111 Batum/Yenisey/Erkut/İnceoğlu (n 14) 156

112 *Trechel'e göre Sözleşme'deki bu hakkın konusu iddianamedir. Stefan Trechsel, Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford 2005) 200. Aynı yönde bkz. Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği* (Seçkin Yayınları 2019) 163

113 *Kamansinski/Avusturya*, § 79, 80

Suçlamayı öğrenme hakkının esas itibarıyla yargılamanın dava açıldıktan sonraki aşamasına ilişkin olması, suç isnadı altındaki kişinin soruşturma evresinde suçlama hakkında bilgilendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Suçlamanın öğrenilmesinin, suç isnadı altındaki kişinin savunmanın hazırlanmasındaki işlevi ve soruşturma evresindeki hayati rolü, suçlama konusundaki bilgilendirmenin daha önce yapılmasını gerekli kılabilir.¹¹⁴ Şüphelinin -en azından- ifadesine başvurulduğunda ya da bir koruma tedbiriyle karşı karşıya kaldığında isnat hakkında bilgilendirilmesi gerekir.¹¹⁵ Nitekim isnadın niteliği ve sebebi hakkında mümkün olduğunca erkenden haberdar olma, şüphelinin/sanığın şaşkınlık ve gafil avlanmaktan korunmasına hizmet etmektedir.¹¹⁶ Şüpheliyi/sanığı belirsizlik içinde bırakarak ondan kendini suçlayacak bilgiler edinmenin bir hukuk devletinde yeri olamaz.¹¹⁷ Şüpheli/sanık yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmama hakkını kullanabilmesi (CMK md 147/1-e) için kendisine suçlama bildirilmelidir. Ancak suçla ilgili araştırmalara yeni başlanıldığı sırada şüpheliye suçlamanın bütün ayrıntılarıyla ve dayanak delilleriyle bildirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Suçlamaya ilişkin bilgilendirme, -soruşturmanın selametine halel gelmemesi için- soruşturma evresinin mahiyetine uygun düştüğü ölçüde yapılmalıdır. Şüpheliye yapılacak bilgilendirme, ne savunma yapmayı engelleyecek kadar yüzeysel olmalı ne de suçlulukla mücadeleye zarar verecek düzeyde çok ayrıntılı olmalıdır.¹¹⁸ Zira bu evrede yapılacak bilgilendirme delil elde edilmesini imkânsız kılabilir; şüphelinin kaçmasına ve delil karartmasına sebebiyet verebilir.¹¹⁹ Soruşturma evresinde somut olayın koşullarına ve şüphelinin suçtaki rolüne dair yöneltilen suçlamanın, iddianamedekiyle her daim aynı olması da gerekmemektedir. Özellikle kolluk makamlarının suçlamanın niteliği konusunda yanılmaları mümkündür.

114 Batum/Yenisey/Erkut/İnceoğlu (n 14) 155

115 Alman doktrin ve mahkeme kararlarına göre isnadın şüpheliye dava açılmadan önce bildirilmesi gerekir. Friedrich-Christian Schroder, 'Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi', *Ceza Muhakemesinde Fair Trial* içinde (İstanbul Barosu Yayını 1999) 54

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin 22/5/2012 tarihli ve 2012/13/EU sayılı *Ceza Muhakemesinde Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Direktifine* göre de şüphelilere veya sanıklara işledikleri iddia olunan suçlara ilişkin bilgiler, devam eden araştırmalara halel getirmeksizin ve en geç polis veya başka bir yetkili makam tarafından resmi olarak ilk kez ifadeleri alınmadan önce derhal verilmelidir.

116 Kai Ambos 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Hakları-Silahların Eşitliği, Çelişmeli Önsoruşturma ve AİHS m.6' (Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılama Hakkı ve Ceza Hukuku) içinde (Almanca aslından çeviren: Yener Ünver [2004]) 28

117 Cumhuriyet Şahin, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması* (Yetkin Yayınları 1994) 119

118 Timur Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması* (4. Baskı, Seçkin Yayınları 2015) 27

119 Friedrich-Christian Schroeder 'Ceza Muhakemesinde 'Dürüst Yargılama' İlkesi' [1996] (1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Çeviren: Cumhuriyet Şahin) 275

Bölge adliye mahkemesi ceza dairelerinin davanın yeniden görülmesine karar verdikleri durumlarda, isnadı (suçlamayı) öğrenme hakkının istinaf aşamasını da kapsadığında şüphe olmamalıdır. Ancak bu aşamadaki bilgilendirmenin seviyesinin ilk dereceye nazaran farklı olması kaçınılmazdır.

İsnat (suçlama), şüphelinin/sanığın savunma yapabilmesi için bildirildiğine göre bunun amacına uygun olarak yapılması gerekir. AİHM'ye göre de şüpheli/sanık, savunma hazırlamaya imkânı olacak bir zamanlamayla isnattan haberdar edilmelidir. Bunun için şüpheli/sanık, hakkındaki suçlamadan kovuşturmaya başlanmadan veya mahkeme önüne çıkmadan önce savunmasını hazırlamaya olanak verecek bir süre içinde bilgilendirilmelidir.¹²⁰ Bununla birlikte sanığın suçlamadan en kısa sürede haberdar edilip edilmediği her somut olayın özel koşullarında değerlendirilmelidir. *Kamasinski/Avusturya* başvurusunda, suçlamaya ilişkin bilgilendirmenin sanığın yakalanmasından 11 gün sonraki duruşmada iddianame okunmak suretiyle yapılmasında sorun bulunmamıştır.¹²¹ AİHM *Kyprianou/Kıbrıs* kararına konu olayda, başvurusunun duruşma esnasındaki taşkınlığından ötürü celseye kısa bir ara veren ulusal mahkeme aranın ardından sarf ettiği sözler nedeniyle mahkemeyi tahkir ettiği gerekçesiyle başvuru beş gün hapse mahkûm etmiştir. AİHM, suçlamanın sebepleri ve niteliği hakkında başvuru bilgilendirilmeden karar verildiğini, başvurusunun suçlamanın temel dayanağı olan olguları hakkında karar verildikten sonra öğrendiğini belirterek Sözleşme'nin 6. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinin ihlal edildiğine karar vermiştir.¹²²

Anayasa Mahkemesi de -AİHM gibi- isnadın, kovuşturmaya başlanmadan veya sanığın mahkeme önüne çıkmasından önce savunma hazırlamaya olanak verecek bir sürede bildirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde yargılama sırasında suçun hukuki niteliğinin değişmesi halinde de sanığa yöneltilen suçlamanın değişen hukuki niteliği hakkında savunma hazırlamaya imkânı olacak şekilde sanığın önceden bilgilendirilmesi gerekir.¹²³

Türk hukukuna göre soruşturma evresinde “yakalama” yapıldığında kolluk tarafından, yakalanan kişiye, yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar yazılı, bunun hemen mümkün

120 *X v Hollanda* (Admissibility) Appl no 8361/78 (Commission, 17 December 1981)

121 *Kamasinski v Avusturya* App no 9783/82 (ECHR, 19 December 1989)

122 *Kyprianou v Kıbrıs* App no 73797/01 (ECHR, 27 January 2004) §§ 65-68 (Daire kararı). Büyük Daire, bu konuda karar vermemiştir. Bu karar, usul kanunlarımızda duruşmanın düzenini bozan kişiler hakkında öngörülecek disiplin hapsiyle ilgili düzenlemelerin Sözleşme ve dolayısıyla Anayasa ile uyumlu olmadığını göstermektedir.

123 *Ali Kemal Tekin*, § 46

olmaması hâlinde sözlü olarak derhâl bildirilecektir.¹²⁴ CMK'nın 90. maddesinde yakalama sebepleri belirtilmiştir. Yakalanan kişi hakkındaki iddialardan kastedilen ise şüphelinin hangi olayla ilgili olarak ve hangi suç şüphesiyle yakalandığıdır. Bu esnada yapılan bilgilendirme, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkindir. Anayasa'nın kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına ilişkin 19. maddesinin dördüncü fıkrasının bir yansıması olarak, tutulan her kimsenin, bunun nedenini bilme hakkı bulunmaktadır. Anılan hak kapsamında yapılan bilgilendirme kişinin, tutulmasının hukukiliğini yetkili mahkeme önünde tartışabilmesi için gerekli olan hukuki ve maddi sebepleri kapsamaktadır.¹²⁵ Dolayısıyla kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı kapsamındaki bilgilendirme ile adil yargılanma hakkı çerçevesinde şüphelinin/sanığın savunmasını hazırlayabilmesi için yapılacak bilgilendirmenin amacı birbirinden farklıdır.

Türk ceza muhakemesi hukukunda adil yargılanma hakkı kapsamında şüpheliye isnattan haberdar olma hakkı, -ilk kez- ifadesi alındığı veya sorgusu yapıldığı sırada tanınmıştır. Buna göre şüphelinin “*ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde ... [k]endisine yüklenen suç*” anlatılacaktır (CMK md 147/1-b). CMK, yüklenen suçun şüpheliye anlatılacağını belirtmekle -soruşturma evresinde- suçlamanın sözlü olarak bildirileceğini öngörmüştür. Ancak, yüklenen suçun şüpheliye anlatılmasının yanı sıra yazı şeklinde bildirilmesine de hukuken bir engel bulunmamaktadır. Yüklenen suçun *anlatılması*, suçlamanın bildirilmesinden daha kapsamlı açıklamalar yapmayı gerektirmektedir. Şüpheliye “*anlatılarak*” yapılacak bilgilendirme, onun hangi fiili nedeniyle suçlandığının ve bu fiilin hukuki niteliğinin ne olduğunu içerecektir.¹²⁶

CMK, -soruşturma evresinin niteliği gereği- yüklenen suçun ne olduğunun ve bunun hukuki niteliğinin şüpheliye ifade veya sorgudan belli süre önce bildirilmesi zorunlu kılmamıştır. Ancak ceza muhakemesinin kovuşturma evresi açısından durum farklıdır. CMK'da, iddianamenin çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ edilmesinin ve çağrı kâğıdının tebliği ile savunma arasında en az bir haftalık sürenin bulunması öngörülmüştür. Ayrıca çağrı kâğıdının tebliğiyle duruşma günü arasında bulunması gereken bir hafta süreye uyulmaması hâlinde mahkemenin sanığa duruşmaya ara verilmesini isteme hakkının bulunduğunu hatırlatması gerekmektedir (CMK 190/2).¹²⁷ Buradaki bir

124 Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği md. 6/4

125 Batum/Yenisey/Erkut/İnceoğlu (n 14) 157

126 Koca (n 23) 137

127 “...CMK'nın 176/4. maddesinde belirtilen bir haftalık süreye uyulmamasına rağmen sanıklara CMK'nın 190/2. maddesi uyarınca duruşmaya ara verilmesini isteme hakkı bulunduğu hatırlanmadığı anlaşılmalı; böylece sanıkların savunmalarını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma haklarının ellerinden alınarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6., Anayasanın 36. ve CMK'nın 176. ve 190. maddelerine aykırı davranılması suretiyle savunma haklarının kısıtlanması [bozmayı gerektirmiştir.]” (Yargıtay 10. Ceza Dairesi, 9/2/2022, 2021/9136, K.2022/1200)

haftalık süre asgari olup dosyanın karmaşıklığı ve niteliğine göre çağrı kâğıdının tebliğiyle duruşma günü arasında daha uzun bir süre bırakılması da gerekli olabilir.

CMK'nın 191. maddesinde, isnadı öğrenme hakkının sağlanması için bütün bu teminatların dışında ayrıca -daha önce iddianame tebliğ edilmiş olsa bile- duruşma sırasında sanığa suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesinin sanığa anlatılması zorunluluğu getirilmiştir.¹²⁸

İsnatta değişiklik yapıldığı durumlarda da sanığın bundan haberdar edilip savunma hazırlaması için kendisine süre verilmesi gerekir. Yukarıda da değinildiği üzere, AİHM isnattaki değişikliğin öngörülebilir olması durumunda sanığın olası değişiklikten haberdar olduğunun düşünülmesi gerektiği görüşündedir. CMK'da bu konuda ek savunma verilmesini gerektiren hâllerde istem üzerine sanığa ek savunma hazırlaması için süre verileceği düzenlenmiştir (CMK md. 226/3). Buna göre sanık -suçun hukuki niteliğinin değişmesinden önce haber verilip de savunmasını yapabilecek bir hâlde bulundurulmadıkça- iddianamede kanuni unsurları gösterilen suçun değindiği kanun hükmünden başkasıyla mahkûm edilemeyecektir (CMK 226/1). Kanun isnadın sebebinde ve niteliğinde değişiklik yapılması durumunda sanığa verilecek süre ile ilgili belirleme yapmamıştır. Ancak bu sürenin -suçlamadaki değişikliğin mahiyetine göre- sanığın savunmasını hazırlamasına yetecek kadar olması gerektiği açıktır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere isnadı öğrenme hakkı, savunma için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı ile yakın bağlantılıdır. Gerçekten de suçlamanın yeterince bilinmesi, etkili savunma için bir zorunluluktur. Haklar arasındaki yakın ilişkiden dolayı isnadı öğrenme hakkının bu güvencesinin ihlal edildiği durumlarda -çoğu zaman- diğer hakkın da ihlal edildiğine karar verilmektedir.¹²⁹

3. Yargılamanın Bir Bütün Olarak Değerlendirilmesi

Anayasa Mahkemesi, adil yargılanma hakkı kapsamında yaptığı incelemelerde -genel olarak- yargılama sürecini bir bütün olarak değerlendirmekte ve somut olayın kendine

128 6763 sayılı Kanun'un 29. maddesiyle 5271 sayılı Kanunun 191 inci maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendi değiştirilmiştir. Değişiklik gerekçesinden iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesinin anlatılmasına ilişkin düzenlemenin yargılamanın uzamasını önlemek amacıyla öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu hüküm daha önce "*İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur*" şeklinde düzenlenmişti. *Baytaz'a* göre iddianamedeki hususların anlatılması mahkeme başkanı veya hâkim tarafından yerine getirilecektir (Abdullah Baytaz, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı* (XII Levha Yayınları 2021) 126

129 Birçok karar arasından bkz. *Mattoccia v İtalya*, § 72; *Sadak ve diğerleri v Türkiye*, § 59; *Pélissier ve Sassi v Fransa* [GC], § 63. Ayrıca bkz. Cumhur Şahin 'Sanığın Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı (İHAS md. 6/3-b)' *Adil Yargılanma Hakkı* içinde (Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayınları 2004) 305 vd; Ertuğrul Ünal, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi* (Adalet Yayınevi 2019) 156

özgü koşullarını dikkate almaktadır.¹³⁰ Suçlamayı öğrenme hakkı açısından yargılama bir bütün olarak değerlendirilirken, isnada konu olayın sadeliği/karmaşıklığı, başvurunun kendisine yüklenen suç oluşturulan olaylardan önceden haberdar olup olmadığı ve sonradan başvurucuya savunma fırsatı verilip verilmediği dikkate alınan unsurlardır.¹³¹

AİHM de Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki öncelikli görevinin delillerin elde edilme yöntemi de dâhil olmak üzere ceza yargılamasının bir bütün olarak adilliğini değerlendirmek olduğunu sürekli yinelemektedir.¹³²

Yargılamanın bir bütün olarak değerlendirilmesinin sonucu olarak yargılama sürecinin bir aşamasındaki eksikliğin sonraki bir aşamada telafi edilmesi mümkündür. O hâlde şüphelinin/sanığın suçlamadan haberdar edilmesiyle ilgili eksiklik, yargılama sürecinin ileriki aşamalarında telafi edilmişse suçlamayı öğrenme hakkı ihlal edilmiş sayılmaz.¹³³

130 “Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamındaki görevi, somut olayın usul kurallarına uygunluğunu denetlemek değil adil yargılanma hakkı kapsamındaki güvencelerin somut olayda ihlal edilip edilmediğini **yargılamanın bütünü ışığında** denetlemektir.” (Fazlı Celep, B. No: 2015/1025, 21/3/2018, § 25)

“... Suçlamanın başvurunun öncesinde haberdar olduğu bir eyleme ilişkin olduğu, olayın karmaşık nitelikte olmadığı ve başvurunun temyiz aşamasında müdafî yardımından yararlandığı görülmüştür. Bu itibarla **yargılama bir bütün olarak değerlendirildiğinde** -somut olayın özel koşullarında- başvurunun suçu (isnadın sebebinin) öğrenme hakkının ihlal edilmediği sonucuna varılmıştır.” (Ali Kemal Tekin, § 51)

“... **yargılama süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde** başvurunun gerekçeli karar hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.” (Çetin Gül, B. No: 2020/16856, 2/2/2022, § 47)

“... somut olayda **yargılamanın bütünlüğü gözetildiğinde** başvurunun savunma için gerekli zaman ve kolaylıklardan yararlandığı anlaşılmıştır.” (Hakan Tatar, B. No: 2016/9325, 6/10/2021, § 52)

“...Sonuç olarak **yargılamaya bir bütün olarak bakıldığında**, başvurunun müdafî yardımından etkili bir biçimde yararlandığı anlaşılmıştır.” (Tahir Laçın, B. No: 2013/7011, 5/11/2015, § 39)

“...Bu kapsamda gizli tanık anlatımlarının mahkûmiyet için yegâne veya belirleyici delil niteliğinde olmadığı, gizli tanık beyanına dayanılmasının **yargılamanın bir bütün olarak** adilliğine zarar vermediği ve bunun tanık sorgulama hakkına aykırılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.” (Mehmet Cihan Kıran, B. No: 2014/2964, 13/2/2020, § 28). Kararlardaki vurgular Yazar'a aittir.

131 Ali Kemal Tekin, § 47

132 Birçok karar arasından bkz. *Barbera Messsegue and Jabardo v İspanya* App no 10590/83 (ECHR 6 December 1988) § 68; *Ramanauskas v Lithuania* [GC] App no 74420/01 (ECHR, 5 February 2008) § 52; *Elsholz v Germany* [GC] App no 25735/94 (ECHR 13 July 2000) § 66

133 Ali Kemal Tekin, § 47

“...iddianamede başvurularda ve diğer şüphelilere yüklenen suçun unsurlarını oluşturan fiilin nelerden ibaret olduğu açıklanmıştır. İddianamede bu kredilerin hangileri olduğu ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Yargılama sürecinde bahse konu kredilerle ilgili bilgilerin daha da somulaştırıldığı, bunlara yönelik olarak savunma hakkının ‘fiilen ve etkili’ olarak kullanılmasının sağlandığı, duruşmaların büyük çoğunluğunda aleyhteki iddia ve görüşlere karşı beyanda bulunulduğu görülmüştür: / ... başvurunun bu kısmının açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.” (Yahya Murat Demirel ve Hüsnü Barbaros Olcay, §§ 73-74)

“İddianamede yüklenen suçun unsurlarını oluşturan fiillerin nelerden ibaret olduğu açıklanmıştır. İddianame yerine geçen görevsizlik kararı ile dava konusu eylemlerin 4389 sayılı Kanun’un 22. maddesinin (3) numaralı fıkrası kapsamında zimmet suçuna sebebiyet verdiği başvurunun bildirildiği ve yargılama aşamalarında buna yönelik olarak savunma hakkının fiilen ve etkili bir şekilde kullanılmasının sağlandığı, başvurunun müdafî tarafından aleyhteki iddia ve görüşlere karşı beyanda bulunulduğu görülmüştür.” (Erol Aksoy (4), § 43)

AİHM'nin bir kararına konu olan olayda, sanık değişen suçlamaya karşı ilk derece mahkemesi sürecinde yeterli seviyede savunma yapmamıştır. AİHM, -yargılamayı bir bütün olarak göz önünde bulundurarak- başvurunun, kanun yolları aşamasında uyuşmazlık hakkında hem hukuki hem de maddi yönden inceleme yapan bir mahkeme önünde savunma yapmasının sağlandığı ve bu konudaki eksikliğin telafi edildiği gerekçesiyle ihlal kararı vermemiştir.¹³⁴

Anayasa Mahkemesi başvurunun suçlamadaki değişikliklerden haberdar edilmediği yönündeki şikayetini, -yargılamayı bir bütün olarak değerlendirerek- söz konusu değişikliklerin kararın sonucuna etkisi ile birlikte değerlendirmiştir. Mahkeme, suçlamada sonradan yapılan değişikliklerin kararın sonucuna bir etkisinin olmaması nedeniyle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur.¹³⁵

4. Suçlamayı Öğrenme Hakkı İhlalinin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması

Anayasal düzeyde bir güvence olan suçlamayı (isnadı) öğrenme hakkının ihlal edilip edilmediği bireysel başvuru yoluyla denetlenmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi, mahkemeler tarafından verilen kararları bozan veya davaları yeniden gören bir mahkeme olmadığı gibi istinaf ve temyiz organı gibi davaları incelemeye de yetkili değildir.¹³⁶ Bu mahkemenin suçlamayı öğrenme hakkı açısından görevi, şüphelinin/sanığın suçlamadan Anayasa'nın aradığı standartlarda haberdar edilip edilmediğinin, edilmemişse bunun bir bütün olarak yargılamanın adilliğini etkileyip etkilemediğinin incelenmesinden ibarettir.

Anayasa Mahkemesi tarafından bir hakkın ihlaline karar verilmesi durumunda ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması gerekir. Diğer bir ifadeyle ihlal giderilerek -mümkünse- ihlalden *önceki hâle dönülmesi* sağlanmalıdır. Özellikle ihlalin yargısal nitelikte bir karardan kaynaklandığı durumlarda en önemli ihlal giderim aracı *yeniden*

134 *Dallos v Macaristan*, App no 29082/95 (ECHR 1 March 2001) § 35

135 Kamuran Çörtük başvurusuna konu olayda, "... [iddianamede] 25/5/2001 tarihinde katılma payı adı altında 330.000 TL banka parasının .. A.Ş.'ye avans adı altında ödetilmesi eylemi ile ilgili olarak başvuru hakkında açılmış bir dava bulunmadığı halde mahkemece bu eylem teselsül eden zimmet suçunun içerisinde değerlendirilmiş ise de, davasız bu eylemden dolayı başvurucuya ayrıca ceza verilmemiş ve zincirleme olarak işlenen diğer eylemlerden dolayı hükümlenen ceza da bu eylemden dolayı artırılmamıştır. Bu husus Yargıtay tarafından da sanığın mahkûmiyetine esas alınan eylemlerinin sayısı ve zimmete konu miktar ile banka zararına da hükmedilmemiş olması hususları dikkate alınıp sonuca etkili görülme üzere bozma nedeni yapılmamıştır." (Kamuran Çörtük, § 57)

136 Salim Küçük 'Açıkça Dayanaktan Yoksunluk' *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri içinde*, Editörler: Hüseyin Turan ve Recep Kaplan (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2015) 196-197

yargılama yapılmasıdır.¹³⁷ Ancak yeniden yargılama yapılmasında hukuken yarar bulunmayan ve sadece ihlal tespitinin yeterli olmadığı bazı hâllerde ise ihlalin, *maddi ve manevi tazminata hükmedilmesi* gibi başka bazı araçlarla da giderilmesi gerekebilir.¹³⁸

Bireysel başvuru incelemelerinin nasıl yapılacağı ve verilecek karar türleri 6216 sayılı Kanun'da belirlenmiş durumdadır. Anayasa Mahkemesi bireysel başvurulara ilişkin incelemelerinde 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrası uyarınca; “*bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine*”, “*bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına*” ve “*ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlerin belirlenmesine*” karar vermektedir.¹³⁹

Suçlamayı öğrenme hakkı açısından ihlalin kaynağı, Anayasa'nın belirlediği standartlarda iddianame hazırlanmaması, bu tür bir iddianamedeki eksikliklerin mahkemece telafi edilmemesi veya suçlamada değişiklik yapılmışsa buna karşı sanığa savunma fırsatı verilmemesi gibi yargılama sürecindeki uygulamalardır. Yani bu hak açısından ihlal, bir bütün olarak yargısal süreçteki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. İhlalin yargısal karar ve uygulamalardan kaynaklandığı durumlarda ise Anayasa Mahkemesi, 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrası ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 79. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için *yeniden yargılama yapılmak üzere* kararın bir örneğinin ilgili mahkemeye gönderilmesine hükmedebilir.¹⁴⁰ Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde, *eski hâle getirme* kuralı çerçevesinde ihlalin bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılabilmesi için başvurucuya manevi tazminat ödenmesine karar verilmektedir.¹⁴¹ Çok istisnai durumlarda ise yeniden yargılamanın yanında tazminata da hükmedilmektedir.¹⁴²

Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararına bağlı olarak verilen *yeniden yargılama*, usul hukukundaki *yargılamanın yenilenmesi* kurumundan farklılıklar taşımaktadır. Bu

137 Birçok karar arasından bkz. *Tamer Karataş*, B. No: 2020/3612, 4/7/2022, § 35; *Metin Akdemir (2)*, B. No: B. No: 2020/3964, 21/9/2022, § 40

138 Birçok karar arasından bkz. *Ayşe Arslan*, B. No: 2019/34517, 13/9/2022, §§ 30-31; *M.C.*, B. No: 2018/4986, 14/9/2022, §§ 34-35; *Murat Emeksiz*, B. No: 2018/24300, 18/10/2022, §§ 23-24

139 *Aliğül Alkaya ve diğerleri (2)*, B. No: 2016/12506, 7/11/2019, § 50; *Şahin Alpay (2)* [GK], B. No: 2018/3007, 15/3/2018, § 56

140 *T.K.*, § 41; *Salih Öz*, § 40

141 Başka haklarla ilgili kararlar yönünden bkz. *Emre Kaya*, B. No: 2018/743, 10/2/2021, §§ 17-30; *Mustafa Atak*, B. No: 2018/27304, 24/2/2021, §§ 19-30

142 Başka haklarla ilgili kararlar yönünden bkz. *M.Ş.N.*, B. No: 2018/3789, 7/4/2021, §§ 24-35, 42, 43; *Fadime Çulha*, B. No: 2018/21757, 19/1/2022; *Cevdet Ayaz ve diğerleri Başvurusu (2)*, B. No: 2020/27919, 30/3/2022; *Ruşen Bayar*, B. No: 2020/33709, 15/6/2022

kurum, ihlali ortadan kaldırmak amacına matuf ve bireysel başvuruya has özelliklere sahiptir. Usul kanunlarındaki “*yargılamanın iadesi*” veya “*yargılamanın yenilenmesi*” kurumlarından farklı olarak, yeniden yargılama yapmak üzere ihlal kararının ilgili mahkemeye gönderilmesine karar verilmesi hâlinde tarafların bu konuda başvuru yapması beklenmeksizin yeniden yargılamaya ilişkin işlemlerin başlatılması zorunluluğu vardır.¹⁴³ Dahası bu kurumda, usul hukukundaki yargılamanın yenilenmesi müesseselerinde olduğu gibi *bir kabule değerlik incelemesi aşaması* da yoktur.¹⁴⁴ Dolayısıyla ilgili mahkemenin yeniden yargılama sebebinin varlığını kabul hususunda herhangi bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. İhlal kararı ve ihlal nedenleri, doğrudan yasal kabul edilebilirlik sebebinin oluşturmaktadır.¹⁴⁵

Anayasa Mahkemesine mahkûmiyet hükmünü ortadan kaldırma ve iptal etme yetkisi verilmediğinden, ihlal kararı kendisine gönderilen mahkeme öncelikle Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı gereğince *yeniden yargılamaya başladığına dair karar almalı* ve suçlamayı öğrenme hakkı ihlal edilerek verilen *önceki kararını ortadan kaldırmalıdır*.¹⁴⁶ Bu kapsamda ayrıca ihlalin sürdürülmesinin önlenmesi ve mağduriyetin giderilmesi amacıyla *infazın durdurulması veya tahliye kararı verilmesi gibi* bazı hususların da değerlendirilmesi gerekebilir.¹⁴⁷ Daha sonra Anayasa Mahkemesini ihlal sonucuna ulaştıran nedenler ve ihlal kararında belirtilen gerekçeler gözetilerek yeniden yargılama yapılmalıdır. 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrasının “*yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal*

143 Mehmet Doğan [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018, §§ 58, 59

144 Aligül Alkaya ve diğerleri (2), § 58; Kadri Enis Berberoğlu (2) [GK], B. No: 2018/30030, 17/9/2020, § 134

145 Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § 98

146 Ancak Anayasa Mahkemesine göre derece mahkemeleri önceki kararını yargılamanın başında kaldırmak zorunda değildir (bu görüşle ilgili olarak bkz. Erol Eşrefoğlu [GK], B. No: 2018/23111, 1/7/2021; Behzet Çakar ve diğerleri (2) [GK], B. No: 2019/2333, 1/7/2021). İhlal kararında hükmün ortadan kaldırılmasıyla ilgili bir karar verilmediği hâllerde, yeniden yargılama sırasında infazın ertelenip ertelenmeyeceği hususu derece mahkemelerinin takdirindedir. Çünkü bu tür bir durumda, ihlal kararı başvurucağın mahkûmiyete bağlı tutulması ile mahkûmiyet arasındaki bağı koparmamaktadır (Erol Eşrefoğlu, §§ 74- 75). Anayasa Mahkemesinin ilk dönem kararlarına göre ihlal kararından sonra yeniden yargılamaya karar verilmişse dosya kendisine gönderilen mahkemenin yapması gereken ilk iş “*bir temel hak veya özgürlüğü ihlal ettiği ... tespit edilen önceki kararını kaldırmaktır*” (birçok karar arasından bkz. Mehmet Doğan, § 60; Behzet Çakar ve diğerleri, B. No: 2014/16277, 13/9/2018, § 78)

147 Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], § 98. Mahkûmiyet kararının Anayasa’nın ihlali suretiyle verildiğinin ve kararın bu aykırılığa dayandığının Anayasa Mahkemesinin ihlal kararıyla tespit edildiği bir durumda, -ihlal kararında derece mahkemesince öncelikle hükmün ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmese bile- yeniden yargılamaya başlandıktan sonra ilk iş olarak önceki hükmün ortadan kaldırılmaması, masumiyet karinesinin ihlali gibi başka anayasal sorunlara yol açabilecek niteliktedir. Dolayısıyla ihlal kararı üzerine yeniden yargılamaya başlayan mahkemeye öncelikle düşen, önceki hükmü ortadan kaldırmak ve kişinin mahkûmiyete bağlı tutma hâlini sonlandırmaktır. Bu şekilde bir karar vermek, yeniden yargılama yapan mahkemenin -koşulları varsa- başvurucağın (sanığı) suç isnadına bağlı olarak yeniden tutuklamasına engel değildir.

kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir” biçimindeki son cümlesi uyarınca Anayasa Mahkemesince tespit edilen ihlalin giderimi, işin niteliğine ve ihlalin giderimi için gerekli işlemlerin çeşidine veya ilgili yargı yolunun imkân ve zorunluluklarına göre dosya üzerinden yargısal işlemlerin yapılması biçiminde olabileceği gibi yargılamanın duruşma açılarak yeniden yapılması şeklinde de olabilir.¹⁴⁸ Ancak suçlamayı öğrenme hakkı *ihlalinin niteliği*, bu konuda duruşma açılarak bir değerlendirme yapılmasını gerekli kılabılır.

İhlal kararının *yerine getirilmemesi* nedeniyle yeniden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması mümkündür. İhlal kararının gereklerinin yerine getirilmediğine ilişkin iddiaları incelemek de bireysel başvuruları incelemeye yetkili olan Anayasa Mahkemesinin görev alanına girer.¹⁴⁹ Ancak Anayasa Mahkemesince bu kez yapılacak inceleme, olayların baştan itibaren yeniden değerlendirilmesi şeklinde değil önceden verilen ihlal kararının gereklerinin yerine getirilip getirilmediği ile ilgili sınırlı bir inceleme olmaktadır.¹⁵⁰ Mahkemeye göre *“bir ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmemesi daha önce verilen ihlalin devam ettiği”* anlamına gelmektedir.¹⁵¹ Bu durumda Anayasa Mahkemesi *aynı hakkın* ihlal edildiğine karar vermektedir.¹⁵² Dolayısıyla suçlamayı öğrenme hakkından verilmiş bir ihlalin giderilmemesi, anılan hakkın ikinci kez ihlal edilmesi sonucunu doğuracaktır.

AİHM’ye yapılan bireysel başvuru sonucunda suçlamayı öğrenme hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi durumunda da ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması gerekir. Çünkü AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının iç hukukta gereği gibi yerine getirilmemesi, Sözleşme ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin uygulamada etkili bir şekilde korunamadığı anlamına gelir.¹⁵³ Ancak AİHM, Anayasa Mahkemesinden farklı olarak ihlalin ve sonuçlarının nasıl ortadan kaldırılacağına -kural olarak- karar vermemektedir. Bu tür durumlarda her üye devlet, AİHM’yi ihlal sonucuna ulaştıran nedenleri ve ihlal kararında belirtilen gerekçeleri gözeterek somut olayın özel koşullarına göre bir giderim yöntemi benimsemektedir.

148 *Aligül Alkaya ve diğerleri (2)*, § 59

149 *Aligül Alkaya ve diğerleri (2)*, § 52

150 *Aligül Alkaya ve Diğerleri (2)*, § 52

151 *Aligül Alkaya ve Diğerleri (2)*, § 52

152 Adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair kararın yerine getirilmemesi yönünden bkz. *Aligül Alkaya ve diğerleri (2)*

153 *Sıddıka Dülek ve diğerleri*, B. No: 2013/2750, 17/2/2016, § 69

Esasen AİHM'nin ceza mahkemesi kararı yönünden verdiği bir ihlali gidermenin en önemli aracı *yeniden yargılama* yapılmasıdır. Nitekim ilgili usul kanununda, ceza hükmünün Sözleşme'nin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının AİHM'nin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması, yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul edilmiştir. CMK, bu konuda ilgili yargısal mercilere takdir hakkı tanımayarak kesinleşen bir hükümlerle sonuçlanmış bir davanın yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görüleceğini öngörmüştür (CMK mad. 311/1-f). Yeniden yargılama yapmanın mümkün olmadığı bazı durumlarda ise AİHM'nin verdiği ihlal kararı, tazminat gibi başka araçlarla da giderilebilir. Dahası, AİHM tazminata karar vermiş olsa bile yeniden yargılama yapılması gerekli olabilir. Ancak tercih edilecek yöntemin (aracın), hak ihlalini giderebilecek nitelikte olması gerekir. Hak ihlalinin giderilmemesi Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin ve duruma göre AİHM'nin denetimine tabidir.

AİHM'nin verdiği bir ihlalin giderilememesi, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru konusu yapılması da mümkündür. AİHM'nin ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmemesi durumunda da Anayasa Mahkemesi, daha önce verilen ihlalin devam ettiğine karar vermektedir.¹⁵⁴ Ancak Anayasa Mahkemesinin norm denetimi kapsamında verdiği bir karara göre AİHM'nin bir ihlal kararının gereklerinin yerine getirilmemesi Anayasa'nın 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkının ihlali anlamına gelecektir.¹⁵⁵ Dolayısıyla AİHM'nin ihlal kararının yerine getirilmemesi durumunda Anayasa'nın hangi hükmünün/hükümlerinin ihlal edildiği noktasında -çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla- Anayasa Mahkemesi içtihadında bir netlik bulunmamaktadır.

Sonuç

Suçlamayı (isnadi) öğrenme, bir suçla itham edilen kişiler yönünden tarihsel süreçte hak olarak ortaya çıkmıştır. Anayasa'da açıkça düzenlenmeyen suçlamayı öğrenme hakkı, Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Anılan hak uyarınca kendisine suç yüklenen kişiler, yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedenleri hakkında, anlayabilecekleri bir dilde ve ayrıntılı olarak en kısa sürede bilgilendirilmelidir.

154 Birçok karar arasından bkz. *Ruşen Bayar*, B. No: 2020/33709, 15/6/2022; *Cahit Tamur ve diğerleri*, B. No: 2018/12010, 24/2/2021; *Mehmet Ali Ayhan (2)*, B. No: 2016/7967, 22/7/2020; *Abdullah Altun*, B. No: 2014/2894, 17/7/2018; *Yüksel Yiğitdoğan*, B. No: 2015/12755, 12/6/2018; *Sıddıka Dülek ve diğerleri*, B. No: 2013/2750, 17/2/2016

155 AYM, E.2022/7, K.2022/79, 21/06/2022.

Suçlamayı öğrenme hakkına ilişkin en önemli sorununun -en azından- Anayasa'nın belirlediği standartlarda iddianameler hazırlanmaması olduğu görülmektedir. Ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleriyle ilgili birçok problemin temel kaynağını da esasen bu sorun oluşturmaktadır. İstenen standartlarda iddianame hazırlanmaması, kişilerin keyfi bir biçimde suçlanmasının veya davasız yargılama yapılmasının önünü açmaktadır. Böylelikle davaların mahkeme tarafından şekillendirilmesi kaçınılmaz hale gelmekte ve tarafsızlık ilkesi zedelenmektedir. Dahası, bu tür durumlarda sanık etkili şekilde savunma yapma imkânı bulamadığından savunma bir formaliteye dönüşmektedir. Zira bu şekilde hazırlanan iddianameler suçlamayla ilgili savunma yapmaya yeterli düzeyde bilgiler içermediğinden, suçlamamanın ne olduğu sanıklar tarafından tam olarak bilinmemektedir.

Anayasal düzeyde bir güvence olarak düzenlenen suçlamayı öğrenme hakkının ihlal edilip edilmediği bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesince ve sonrasında AİHM tarafından denetlenmektedir. Bu vesileyle anılan hakkın anayasal düzeyde kapsam ve içeriği, Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatlarıyla ete kemiğe bürünmüştür. Anayasa Mahkemesinin ve AİHM'nin bireysel başvuru kapsamında yaptığı denetim asgari seviyededir. Çünkü Anayasa ve Sözleşme temel haklarla ilgili asgari güvenceler öngörmüştür. Dolayısıyla suçlamayı öğrenme hakkı ihlalleriyle -esas olarak- bireysel başvuru yolu dışındaki mekanizmalarla mücadele edilmesi daha uygun olacaktır. Bunun yapılması insan haklarına saygılı devlet olmanın da bir gereğidir. Bireysel başvuru, -insan hakkı ihlallerinin *giderilmesinde* başvurulabilecek bir hukuksal çaredir. Hâlbuki insan hakkı sorunlarının çözümünde asıl önemli olan husus, ihlalin *önlenmesidir*.

CMK'da, suçlamayı öğrenme hakkını yasal zeminde teminat altına alan ve Anayasa'nın ve Sözleşme'nin belirlediği standartların çok ötesinde hükümler öngörülmiştir. CMK, sadece iddianamenin suçlamamanın sebebi ve niteliğiyle ilgili olarak bazı unsurları taşımaya ilişkin zorunluluklar öngörmemiş, aynı zamanda suçun delillerinin de iddianamede gösterileceğini hüküm altına alınmıştır. İddianamede, yüklenen suç oluşturulan olayların, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması da gerekmektedir (CMK md. 170/4). Dahası CMK'da, anayasal düzeyde bir güvence olan isnadı öğrenme hakkını sağlamanın bir aracı olarak iddianamenin iadesi kurumuna da yer verilmiştir. Suçlamayı öğrenme hakkına ilişkin teminatlar içeren hükümlere aykırı olarak düzenlenen iddianamenin, iade edilmesi gerekecektir (CMK md. 174/1-a). Örneğin isnadın sebebine ve niteliğine ilişkin olarak yüklenen suç oluşturulan olayları açıklamayan, suçun işlendiği yeri ve suç tarihini belirtmeyen ve suça uygulanması gereken kanun maddelerini içermeyen bir iddianame kabul edilmeyecektir.

Suçlamayı öğrenme hakkıyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesinin ve AİHM'nin belirlediği standartların çok ötesinde düzenlemeler öngören CMK'nın layıkıyla uygulanması bu konuda önemli bir aşama olacaktır. Bunun için öncelikle Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatlarının özümsemesi ve uygulanması gerekmektedir. Ülkemizin insan hakları standartlarının yükselmesi ve ulusal hukukumuzun gelişmesi için bunu yapmak durumundayız.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Altıparmak Cüneyd 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları' [2006] (63) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 244-260
- Ambos Kai 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Hakları-Silahların Eşitliği, Çelişmeli Önsoruşturma ve AİHS m.6' *Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku* içinde (Almanca aslından çeviren: Yener Ünver [2004])
- Balcı Murat, *Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Çeşitleri* (Adalet Yayınevi 2013)
- Batum Süheyl, Yenisey Feridun, Erkut Celal ve İnceoğlu Sibel 'Sanığın Asgari Hakları' Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği tarafından hazırlanan '*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu*' başlıklı rapor içinde (Lebib Yalkın Yayınları 2003)
- Barhkhuyzen Tom, Emmerik Michiel van, Jansen Oswald and Federova Masha, *Right to a Fair Trial, in Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (Fifth Edition, Cammbridge 2018)
- Baytaç Abdullah, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı* (XII Levha Yayınları 2021)
- Centel Nur ve Zafer Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (20. Baskı, Beta Yayıncılık 2021)
- Demirbaş Timur, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması* (4. Baskı, Seçkin Yayınları 2015)
- Doğru Osman, *Sanığı Öğüten Çarklar: İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi* (TESEV Yayınları 2012)
- FeYZioğlu Metin 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku' [2009] (55) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 102-125
- FeYZioğlu Metin '5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler' [2006] (62) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 27-61
- Gölcüklü Feyyaz, Gözübüyük Şeref ve Saygılı Abdurrahman, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması* (12. Baskı Turhan Kitabevi 2019)
- Harris David, O'Boyle Michael, Bates Ed, Buckley Carla- Harvey Paul, Kamber Kresimir, Lafferty Michelle, Cumper Peter ve Green Heather, *Law of the European Convention on Human Rights* (4. Edition, Oxford 2018)
- İnceoğlu Sibel, *Adil Yargılanma Hakkı* (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, Avrupa Konseyi 2018)
- Karakehya Hakan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma* (6. Baskı, Savaş Yayınevi 2008)

- Karakehya Hakan ‘Ceza Muhakemesinde Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkına İlişkin Esaslar’ [2014] (1) Ombudsman Akademik Dergisi 83-97
- Karakehya Hakan ‘Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları’ [2015] (2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 199-225
- Kılıç Ali Şahin ‘Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme’ [2016] (65) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2101-2131
- Koca Mahmut, *Hazırlık Soruşturmasında Sanığın Savunma Hakkı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998)
- Küçük Salim ‘Açıkça Dayanaktan Yoksunluk’ *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri* içinde, Editörler: Hüseyin Turan ve Recep Kaplan (Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2015)
- Meraklı Serkan ‘İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi’ [2013] (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1595-1652
- Öncü Mehmet ‘AİHS’nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı’ *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan* içinde [2014] (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4457- 4495
- Özbek Veli Özer, Doğan Koray ve Bacaksız Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (12. Baskı, Seçkin Yayınları 2019)
- Petrova Kristina ‘The Right to Information on the Nature and Cause of the Accusation and the Defendant’s Right to Prepare Its Defense under Article 6 of the ECHR’ [2020] (11) Iustinianus Primus Law Review 1-12
- Schroeder Friedrich-Christian ‘Ceza Muhakemesinde ‘Dürüst Yargılama’ İlkesi’ [1996] (1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Çeviren: Cumhuriyet Şahin) 269-283
- Schroeder Friedrich-Christian ‘Ceza Muhakemesinde Fair Trial İlkesi’, *Adil Yargılanma Hakkı* içinde (Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayınları 2004)
- Şahin Cumhuriyet ve Göktürk Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku-II* (9. Baskı, Seçkin Yayınları 2019)
- Şahin Cumhuriyet, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması* (Yetkin Yayınları 1994)
- Şahin Cumhuriyet ‘Sanığın Savunmasını Hazırlamak İçin Gerekli Zamana ve Kolaylıklara Sahip Olma Hakkı (İHAS md. 6/3-b)’ *Adil Yargılanma Hakkı* içinde (Global Hukuk Eğitimi Programları Direktörlüğü Yayınları 2004) 305-336
- Şen Ersan ve Berçik Berra ‘İddianamenin Savcıya Açıklanmasının Hukukiliği’ <https://www.hukukihaber.net/iddianamenin-savciya-aciklatilmasinin-hukukiligi-makale,9824.html> (Erişim Tarihi: 24/8/2022)
- Şirin Tolga ‘İnsan Haklarının ve Temel Hakların Korunması İçin Sözleşme’nin Türkçe Çevirisi Sorunu’ [2021] 9 (1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 1-64
- Taner Fahri Gökçen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği* (Seçkin Yayınları 2019)
- Tezcan Durmuş ‘Tercümandan Yararlanma Hakkı’ [1997] (1) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi 693-700
- Turan Hüseyin, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı* (Adalet Yayınevi 2016)
- Trechsel Stefan, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford 2005)
- Ünal Ertuğrul, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi* (Adalet Yayınevi 2019)
- Ünver Yener ve Hakeri Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (Adalet Yayınevi 2016)
- Yenisey Feridun ve Nuhoğlu Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (8. Baskı, Seçkin Yayınları 2020)
- Yenisey Feridun ‘Sanığın İsnadı Öğrenme Hakkı’ *Askeri Yargıtay’ın 89’uncu Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu* içinde (Genelkurmay Basımevi 2003)

